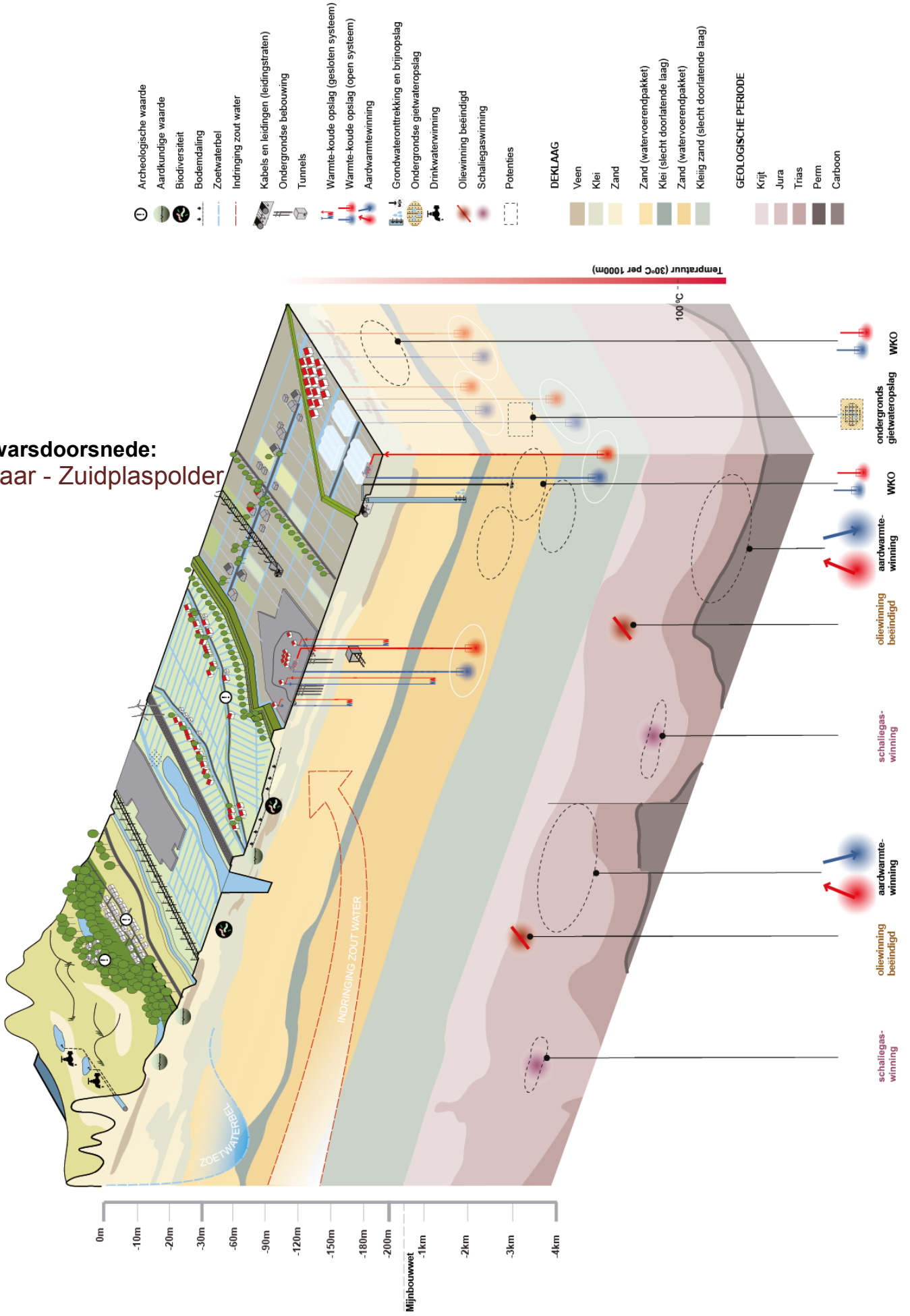

Werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020

Provincie Zuid-Holland

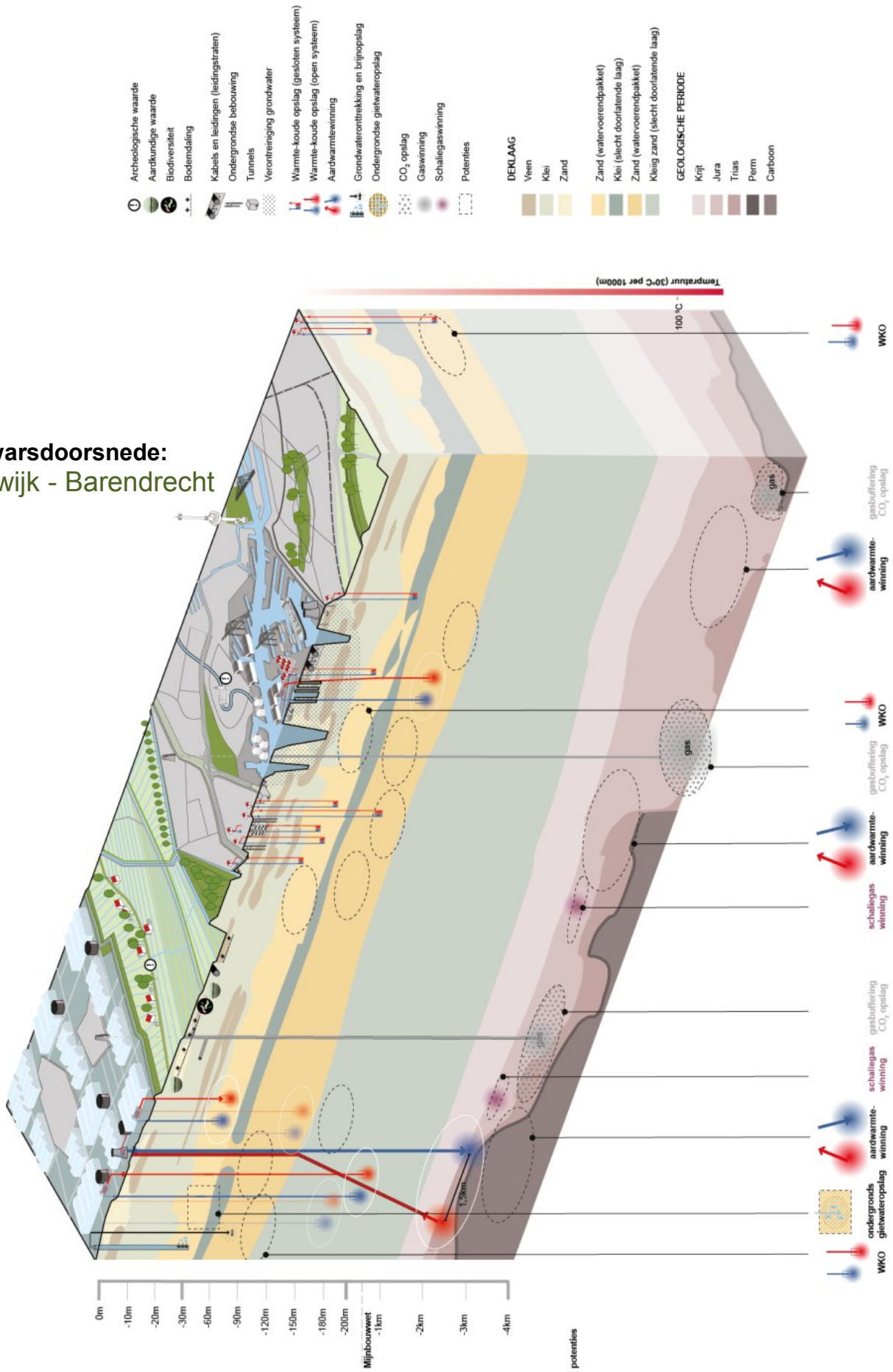
Dwarsdoorsnede: Wassenaar - Zuidplaspolder

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Terugblik werkprogramma Bodemsanering 2010-2014	7
3	Uitgangspunten werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020	10
4	Driedimensionale ruimtelijke ordening	15
5	Saneren, nazorg en grondwaterbeheer	18
	5.1 Saneren en beheersen bodemverontreiniging	18
	5.2 Nazorg bij (rest) verontreiniging	22
	5.3 Gebiedsgericht grondwaterbeheer	25
6	Herontwikkeling locaties met bodemverontreiniging	27
7	Nazorg stortplaatsen Wet milieubeheer	29
8	Herontwikkeling voormalige stortplaatsen	33
9	Beter benutten natuurlijke bodemkwaliteiten	36
10	Verantwoorde winning fossiele brandstoffen	38
11	Benutting ondergrond voor duurzame energie	40
12	Beter gebruik ondergrond voor kabels en leidingen	43
13	Informatiebeheer bodem en ondergrond	45
Bijlagen		
1	Indicatieve begroting werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020	47

Dwarsdoorsnede: Naaldwijk - Barendrecht

1 Inleiding

In dit werkprogramma staat beschreven hoe we de afspraken uit het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 en de beleidsvoornemens uit de visie Ruimte en Mobiliteit gestalte kunnen geven.

Voorgeschiedenis

Op 17 maart 2015 hebben Rijk, IPO, Unie van Waterschappen en VNG het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 vastgesteld. Hierin beschrijven de partijen wat zij willen bereiken in deze periode en hoeveel geld voor dit doel beschikbaar is. Dit convenant is de opvolger van het convenant Bodemontwikkelingsbeleid 2010-2015; de provincie had toen voor de uitvoering het werkprogramma Bodemsanering 2010-2014 opgesteld. Dit werkprogramma bleek de afgelopen vijf jaar succesvol, reden waarom Gedeputeerde Staten hebben besloten ook voor de periode 2016-2020 een werkprogramma op te stellen.

Overheveling bodemtaken

De provincie Zuid-Holland is thans volgens de Wet bodembescherming (Wbb) het bevoegd gezag voor een groot aantal bodemtaken. Als de Omgevingswet (Ow) en het daarbij behorende overgangsrecht in werking zijn getreden, zullen aan het eind van deze convenantperiode de bevoegd gezagtaken voor een groot deel worden overgedragen aan de gemeenten. In dit werkprogramma wordt hierop - waar mogelijk - al geanticipeerd.

Bodem in ruimtelijke planvorming

Duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond neemt de provincie Zuid-Holland zo vroeg mogelijk mee in ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling. Boven- en ondergrond vormen samen één geheel (3D-ordening). Zo staat het verwoord in de visie Ruimte en Mobiliteit (2014). Ook het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 (Zuid-Holland: slimmer, schoner en sterker) geeft aan dat driedimensionale ruimtelijke ordening anno 2015 steeds belangrijker wordt. Bodem en ondergrond behoren integraal onderdeel te zijn van ruimtelijke ordening en het omgevingsbeleid. Ze leveren immers een belangrijke bijdrage aan maatschappelijke doelen zoals bijvoorbeeld energievoorziening, drinkwatervoorziening, grondwaterreserves, duurzame landbouw, cultuurhistorie, natuurontwikkeling én klimaatmitigatie en -adaptatie. De provincie Zuid-Holland wil op een innovatieve manier deze bijdrage zo groot mogelijk maken, waarbij nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de natuurlijke kwaliteiten van bodem- en watersystemen en de (beoogde) boven- en ondergrondse functies.

Deze nieuwe manier van werken zal op weg naar 2020 steeds nadrukkelijker worden (h)erkend in ruimtelijke plannen op verschillende schaalniveaus.

Resultaat

Eind 2020 zijn in Zuid-Holland alle verontreinigingen aangepakt die een onaanvaardbaar risico vormen voor de mens, voor de ecologie en/of vanwege de verspreiding van de verontreiniging. Afronding van deze operatie markeert het einde van een belangrijke fase in ons bodembeleid. Het beleidsaccent verschuift geleidelijk van saneren naar actief beheer. De kwaliteit van de bodem en de ondergrond en van het grondwater wordt verder beschermd door nieuwe verontreinigingen te voorkomen en door actief beheer en nazorg bij resterende verontreinigingen. Overgebleven verontreinigingen worden op een geschikt moment, in samenhang met ruimtelijke ontwikkelingen, aangepakt. Op basis van algemene regels en waar mogelijk gebiedsgericht beheerd.

Rol provincie

Bij de doelen en de uitvoering van het werkprogramma is sprake van verschillende rollen en posities van de provincie. Voor de taken die gericht zijn op de aanpak van spoedlocaties benut de provincie de beschikbare budgetten voor concrete prestaties en resultaten. Resultaten in het kader van Duurzaam Gebruik van De Ondergrond (DGBO) worden vooral bereikt door samenwerking tussen overheden en met maatschappelijke actoren. Deze kunnen niet alleen door de provincie zelf worden gerealiseerd en zijn op voorhand minder concreet te maken.

Leeswijzer

De opbouw van dit werkprogramma is als volgt. We beginnen met twee algemene hoofdstukken. In hoofdstuk twee kijken wij in het kort terug op de resultaten van het afgesloten werkprogramma Bodemsanering 2010-2014. In hoofdstuk drie geven we een korte schets van de beleidsmatige, organisatorische en financiële uitgangspunten van dit nieuwe werkprogramma. Ook beschrijven we welke interne en externe ontwikkelingen op dit moment van invloed zijn op deze ontwikkelingen. Hoofdstuk vier beschrijft hoe bodem en ondergrond zich kunnen positioneren in ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling. De hoofdstukken vijf tot en met dertien zijn themagericht. Thema's als saneren, nazorg, herontwikkeling verontreinigde bodemlocaties, winning fossiele brandstoffen, energie en informatie passeren de revue. Deze hoofdstukken zijn iedere keer opgebouwd uit vier vergelijkbare opeenvolgende onderdelen. Het onderdeel *Achtergrond* bevat een korte inhoudelijke en beleidsmatige schets van het onderwerp. Daarna geeft *Wat willen we bereiken in 2020?* antwoord op die vraag. In *Wat is de rol van de provincie?* beschrijven we wat onze (wettelijke) taak is bij dit onderwerp en hoe we deze taak uitvoeren. Afsluitend geven we onder het kopje *Wat gaan we concreet doen?* aan hoe we het geformuleerde doel van 2020 willen bereiken. Dit kan variëren van het opstellen van bijvoorbeeld een beleidsadvies en afspraken maken met andere partijen, tot inzet van bepaalde communicatiemiddelen en het uitvoeren van een onderzoek.

N.B. Het werkprogramma bevat geen (nieuwe) visies met betrekking tot allerlei bodemthema's. Daarvoor wordt verwezen naar andere (toekomstige) documenten.

2 Terugblik werkprogramma Bodemsanering 2010-2014

In dit hoofdstuk blikken we kort terug op de periode 2010-2015. In paragraaf 2.1 beschrijven we de hoofdlijnen van het convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties. Paragraaf 2.2 gaat nader in op de verandering in de financiële verantwoording van provincies naar Rijk. Vervolgens schetsen we in paragraaf 2.3 wat de resultaten zijn van het werkprogramma dat voortvloeide uit het convenant 2010-2015. Dit doen we aan de hand van drie onderwerpen: aanpak werkvoorraad, bodem en ruimtelijke ordening én gebiedsgericht beheer van verontreinigd grondwater.

2.1 Convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties

Het convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties (bodemconvenant) vormde het uitgangspunt voor het werkprogramma Bodemsanering 2010-2014. Het bodemconvenant is op 10 juli 2009 ondertekend door het toenmalige ministerie van VROM, het ministerie van Verkeer en Waterstaat, IPO, VNG en de Unie van Waterschappen. Uiterlijk in 2015 moest een meer integraal beleid voor de ondergrond, gebiedsgericht grondwaterbeheer en aanpak spoedlocaties (drie pijlers) van de grond zijn gekomen. Daarom leidde deze verbreding en verdieping tot de volgende vijf doelstellingen voor het bodemconvenant:

1. Verwerven van kennis over de risico's van het gebruik van de ondergrond.
2. Benutten van de kansen van de ondergrond.
3. Vergroten van samenhang en samenwerking tussen de verschillende beleidsdoelen uit een oogpunt van efficiency.
4. Maken van concrete afspraken over de aanpak van spoedlocaties (onder andere de afspraak dat in 2015 alle humane spoedlocaties zijn gesaneerd, of dat de risico's ervan beheerst zijn).
5. Waar nodig aanpassen van de bestuurlijke taakverdeling, toegesneden op een optimale uitvoering van taken en bevoegdheden.

Voor de uitvoering van het convenant hebben de partners een gezamenlijk Uitvoeringsprogramma (UP) opgesteld.

2.2 Trendbreuk in decentrale financiële verantwoording

Met de ondertekening van het convenant, en met name de financiële bepalingen hierin, kwam een einde aan de centraal geregelde en gecontroleerde aanpak van de bodemsanering. Met ingang van 2010 eiste het Rijk geen meerjarenwerkprogramma en geen (gedetailleerde) prestatieverantwoording meer. De doeluitkering werd vervangen door een uitkering via het provinciefonds. Verder stelde het voormalige ministerie van VROM budget beschikbaar uit het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) voor de aanpak van bodemverontreinigingen in het stedelijk gebied. De partijen in het convenant spraken met elkaar af om de voortgang te controleren via Midtermreviews (MTR) in 2011 en 2013 en - ter afsluiting van de convenantperiode - eind 2015 via een Eindtermreview (ETR).

Ondanks het feit dat een meerjarig werkprogramma niet verplicht was, heeft de provincie besloten dit uit een oogpunt van planning en controle wel te ontwikkelen. Het werkprogramma Bodemsanering 2010-2014 beschreef de doelen voor de aanpak van de werkvoorraad, beleidsontwikkeling voor bodem en ruimtelijke ordening, gebiedsgericht grondwaterbeheer en kennismanagement en informatievoorziening.

2.3 Uitvoering van het werkprogramma Bodemsanering 2010-2014

Het werkprogramma Bodemsanering 2010-2014 is destijds gepresenteerd als een dynamisch document, waarbij de mogelijkheid tot jaarlijkse bijstelling was ingebouwd. Controle en rapportage aan management en bestuur heeft plaatsgevonden volgens de P&C-cyclus (planning en controle). Voor uitvoering van het werkprogramma heeft de provincie in 2009 € 93,631 miljoen euro beschikbaar gesteld.

Een aantal ontwikkelingen is van invloed geweest op het werkprogramma. Zo heeft de provincie de uitvoering van de bodemsaneringstaken vanaf 2011 gefaseerd uitbesteed aan de omgevingsdiensten (OD's). De provincie stuurt de OD's sinds de overdracht aan via overleg, jaarwerkplannen en jaaropgaven van de OD's aan de provincie. De beleidsmatige bodem- en ondergrondtaken zijn organisatorisch ondergebracht bij de afdeling Ruimte, Wonen en Bodem.

2.3.1 Aanpak werkvoorraad

De aanpak werkvoorraad had een bredere reikwijdte dan alleen de aanpak spoed. Het betrof een groot scala aan onderwerpen die alle in meer of mindere mate tot doel hadden een bijdrage te leveren aan verbetering van de milieuhygiënische bodemkwaliteit en terugdringing van bodemverontreiniging in Zuid-Holland. De nadruk in menskracht en inzet van middelen heeft in de programmaperiode 2010-2014 gelegen op drie zaken:

- Identificeren van de daadwerkelijke spoedlocaties
- Vastleggen van het soort risico's (humane, ecologische risico's en/of verspreidingsrisico's)
- Onderzoeken van de noodzakelijke (tijdelijke) maatregelen die in beginsel gericht zijn op het beheersen van de humane risico's.

Bij de start in 2010 waren in Zuid-Holland (exclusief de rechtstreekse gemeenten Dordrecht, Rotterdam, Schiedam, Den Haag en Leiden, het DCMR-gebied en de gemeente Delft) 1690 (potentiële) spoedlocaties. Op 1 oktober 2015 resteerden op de spoedlijst 112 locaties, waarvan 31 met een humaan risico, 28 met een ecologisch risico en 79 met een verspreidingsrisico. Op sommige locaties zijn meerdere risicoprofielen van toepassing. Door onderzoek, sanering en beheersing van verontreiniging is het aantal potentiële spoedlocaties dan ook aanzienlijk verminderd.

Onder de aanpak werkvoorraad stonden in het werkprogramma Bodemsanering 2010-2014 eveneens acties beschreven in het kader van het programma Herontwikkeling Gasfabrieksterreinen, waterbodemsanering en de gebiedsgerichte programma's Hollandsche IJssel, de Krimpenerwaard en de Venen. Het programma over gasfabrieksterreinen wordt in 2016 succesvol afgerond. Het project Hollandsche IJssel, dat heeft geleid tot sanering van 8 grote en complexe saneringsprojecten, 14 kleinere saneringsprojecten en 4 nazorgprojecten, wordt in 2017 definitief afgerond. In de Krimpenerwaard zijn onder beheer van de Stichting Bodembeheer Krimpenerwaard (SBK) een groot aantal slootdempingen gesaneerd met vrijgekomen gebiedseigen grond. In 2016 wordt de SBK ontbonden en haar taak wordt overgeheveld naar de Omgevingsdienst Midden-Holland.

2.3.2 Bodem en ruimtelijke ordening

Duurzaam gebruik van de ondergrond was een van de drie hoofdthema's uit het convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties en dus ook uit het werkprogramma. Er moest provinciaal beleid voor de ondergrond worden ontwikkeld, vooral gericht op het stimuleren en tegelijkertijd reguleren van het maatschappelijk gebruik van de ondergrond. Daarbij diende geen afbreuk te worden gedaan aan de kwaliteit van die ondergrond.

In de Provinciale Structuurvisie (PSV) van 2011 heeft de lagenbenadering een nadrukkelijke positie gekregen. Hiermee legde de provincie de basis voor het meewegen van belangen van bodem en ondergrond in de ruimtelijke planvorming; de eerste laag (ondergrond) uit de lagenbenadering kreeg een prominente plaats in de ruimtelijke afweging. In 2013 is de beleidsvisie Bodem en Ondergrond ontwikkeld waarbij de kansen voor benutting van de ondergrond meer aandacht hebben gekregen. De ambities uit deze beleidsvisie zijn ondergebracht in de visie Ruimte en Mobiliteit van 2014. Daarmee hebben beleids- en/of maatschappelijke doelstellingen als gebruik van bodemenergie voor de energietransitie, (terugdringing van) gebruik van fossiele brandstoffen, benutting van natuurlijke bodemkwaliteiten en bundeling van kabels en leidingen een plaats gekregen in het ruimtelijke programma voor de komende jaren. Het ontwikkelde 3D-instrumentarium (ondergrondwijzer, bodematlas en bodemladder, zie hoofdstuk 4) zal hier een belangrijke rol in spelen.

2.3.3 Gebiedsgericht beheer van verontreinigd grondwater

Gebiedsgericht beheer van (verontreinigd) grondwater was een van de drie pijlers uit het bodemconvenant. Dit beheer kan in bepaalde situaties een effectieve bescherming geven tegen verdere verspreiding van de verontreiniging. Het gaat hierbij om situaties met een complexe en omvangrijke verontreiniging van het grondwater door de aanwezigheid van diverse pluimen die in elkaar overlopen. In het actieprogramma bij het Provinciaal Waterplan 2010-2015 werd rekening gehouden met een afwegingskader voor 'integraal gebiedsgericht beheer van verontreinigd grondwater'. Maar dit kader biedt, gezien de specifieke bodemgesteldheid van Zuid-Holland, weinig voordelen ten opzichte van een gevalsgerichte en/of clustergerichte benadering. Dit geldt wel voor een aantal andere gebieden in Nederland, met name de zandgronden. Een afwegingskader is in Zuid-Holland dan ook niet ontwikkeld. De provincie neemt wel deel aan een pilot voor het Rotterdamse havengebied om de toepassing van gebiedsgericht beheer nader te onderzoeken.

3 Uitgangspunten werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020

In dit hoofdstuk schetsen we in het kort de beleidsmatige, organisatorische en financiële uitgangspunten van dit werkprogramma. Vervolgens beschrijven we welke interne en externe ontwikkelingen op dit moment van invloed zijn op de uitvoering van het werkprogramma.

3.1 Beleidsmatige uitgangspunten

Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020

Zoals eerder gemeld hebben Rijk, IPO, Unie van Waterschappen en VNG op 17 maart 2015 het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 vastgesteld. Daarin beschrijven de partijen wat zij willen bereiken in deze periode en hoeveel geld voor dit doel beschikbaar is. De afspraken behelzen onder meer toepassing van 3D-ordering, aanpak spoedlocaties, diffuse bodemverontreiniging, aanpak verontreiniging regionale waterbodems, gebiedsgericht beheer van grondwaterverontreinigingen, nazorg en informatiebeheer. In het najaar van 2015 stellen bovenstaande convenantpartijen gezamenlijk een landelijk uitvoeringsprogramma op. In dit werkprogramma is waar mogelijk geanticipeerd op dit uitvoeringsprogramma .

De afspraken uit dit convenant zijn ook leidend voor prestatieafspraken tussen de provincie Zuid-Holland en de vijf Zuid-Hollandse omgevingsdiensten. De prestatieafspraken worden jaarlijks vastgelegd in de werkplannen van de omgevingsdiensten.

Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM)

De visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) is in juli 2014 door PS vastgesteld en bevat onder meer het provinciaal strategisch bodembeleid. De provincie wil de kansen en natuurlijke kwaliteiten van bodem en ondergrond beter en duurzamer benutten. Dat vraagt om een actieve ordening van ondergrondse functies, afgestemd met bovengrondse ontwikkelingen, in een driedimensionale planvorming. Immers, de drukte in de ondergrond neemt toe als gevolg van nieuwe mogelijkheden om de ondergrondse ruimte te benutten en de toenemende druk op de bovengrondse ruimte. Daarom zoekt de provincie continu naar een balans tussen benutten en beschermen van de kwaliteiten van bodem en ondergrond. Verkend wordt of bij deze afweging de ondergrondwijzer een goed procesinstrument kan zijn.

De belangrijkste beleidsuitspraken voor bodem:

- De provincie wil de ruimtelijk-economische functies versterken door de ordening van de ondergrondse infrastructuur te verbeteren. Nu worden de mogelijkheden om ruimtelijke ontwikkelingen (bovengronds, ondergronds) te ondersteunen, niet voldoende benut.
- Dat geldt ook voor de nieuwe koude- en warmtenetwerken, die een plaats in de al drukke ondergrond moeten krijgen. Dit is in lijn met de ambitie om het aandeel duurzame energie uit de bodem (aardwarmte en warmte-koudeopslag) te vergroten.
- De provincie wijst winning van nieuwe vormen van fossiele energie zoals schaliegas en steenkoolgas - vanwege negatieve milieueffecten op korte en lange termijn - af.
- De provincie wil de mogelijkheden beter benutten om via ruimtelijke planprocessen of gebiedsontwikkeling te komen tot een aanpak van verontreinigde locaties.
- De provincie streeft naar een kostenefficiënte en functiegerichte aanpak van de bodemverontreiniging.

Het strategisch bodembeleid uit de VRM is leidend voor het operationeel beleid in het programma Ruimte. Daarin staat ook welke mix aan instrumenten de provincie wil inzetten en aan wil bieden om de doelen te bereiken. Door de recente vaststelling van het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 heeft het programma Ruimte een verdere uitwerking van de onderdelen bodem nodig.

Beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu 2013-2017

In de beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu 2013-2017 staat centraal hoe de provincie de fysieke leefomgeving denkt te kunnen verbeteren en beschermen. De omgevingsdiensten gebruiken deze visie als een van de kaders voor de uitvoering van hun provinciale milieutaken. Voor het thema bodem beperkt de visie zich tot de onderwerpen bodemsanering en nazorg. Voor bodemsaneringen geldt de doelstelling dat in 2015 de risico's van spoedlocaties met humane risico's zijn weggenomen dan wel beheerst én dat de risico's van spoedlocaties met andere risico's in beeld zijn gebracht en zoveel mogelijk zijn weggenomen dan wel beheerst. Bij stortlocaties waarbij de sluitingsprocedure is afgerond, zijn in 2015 de nazorgactiviteiten uitgevoerd.

Daarnaast wil de provincie nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen op of bij de locatie benutten als kostendrager voor nazorgactiviteiten. Dit geldt voor bodemsaneringslocaties en voormalige stortplaatsen op grond van de Wet bodembescherming (Wbb). Op deze manier wordt nazorg zoveel mogelijk beperkt of beëindigd en komt de alsnog noodzakelijke nazorg in beheer van de betrokken marktpartijen. Nazorg dient zo kosteneffectief mogelijk uitgevoerd te worden.

Nota Vergunning, Toezicht en Handhaving 2014-2017

De provinciale nota Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH) 2014-2017 beschrijft hoe de provincie denkt over bevoegd gezagtaken die de omgevingsdiensten voor de provincie uitvoeren. Die taken hebben onder meer betrekking op de bodem. Voor de omgevingsdiensten is de nota VTH 2014-2017 hét uitvoeringskader. Het is niet de bedoeling dat de omgevingsdiensten eigen beleid maken: het initiatief hiervoor ligt bij de provincie als bevoegd gezag.

Provinciale Milieuverordening Zuid-Holland (PMV ZH) 2013

De Provinciale Milieuverordening Zuid-Holland (PMV ZH) 2013 is gebaseerd op de Wet milieubeheer en de Wet bodembescherming. De verordening bevat onder meer regels voor het gebruik van gesloten stortplaatsen (artikel 4.4) en regels voor de uitvoering van bodemsaneringen (hoofdstuk 6). Bij dit laatste kan worden gedacht aan de inhoud van een saneringsplan, een evaluatieverslag en nazorgplan én de procedure voor het indienen van een plan bij GS.

3.2 Organisatorische uitgangspunten

De provincie Zuid-Holland is conform de Wet bodembescherming het bevoegd gezag voor verschillende bodemtaken waaronder de aanpak van bodemverontreinigingen. De gemeenten Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Leiden en Schiedam behoren niet tot het gebied waarvoor de provincie het bevoegd gezag is in het kader van de Wbb. Zij zijn het bevoegd gezag voor hun eigen grondgebied.

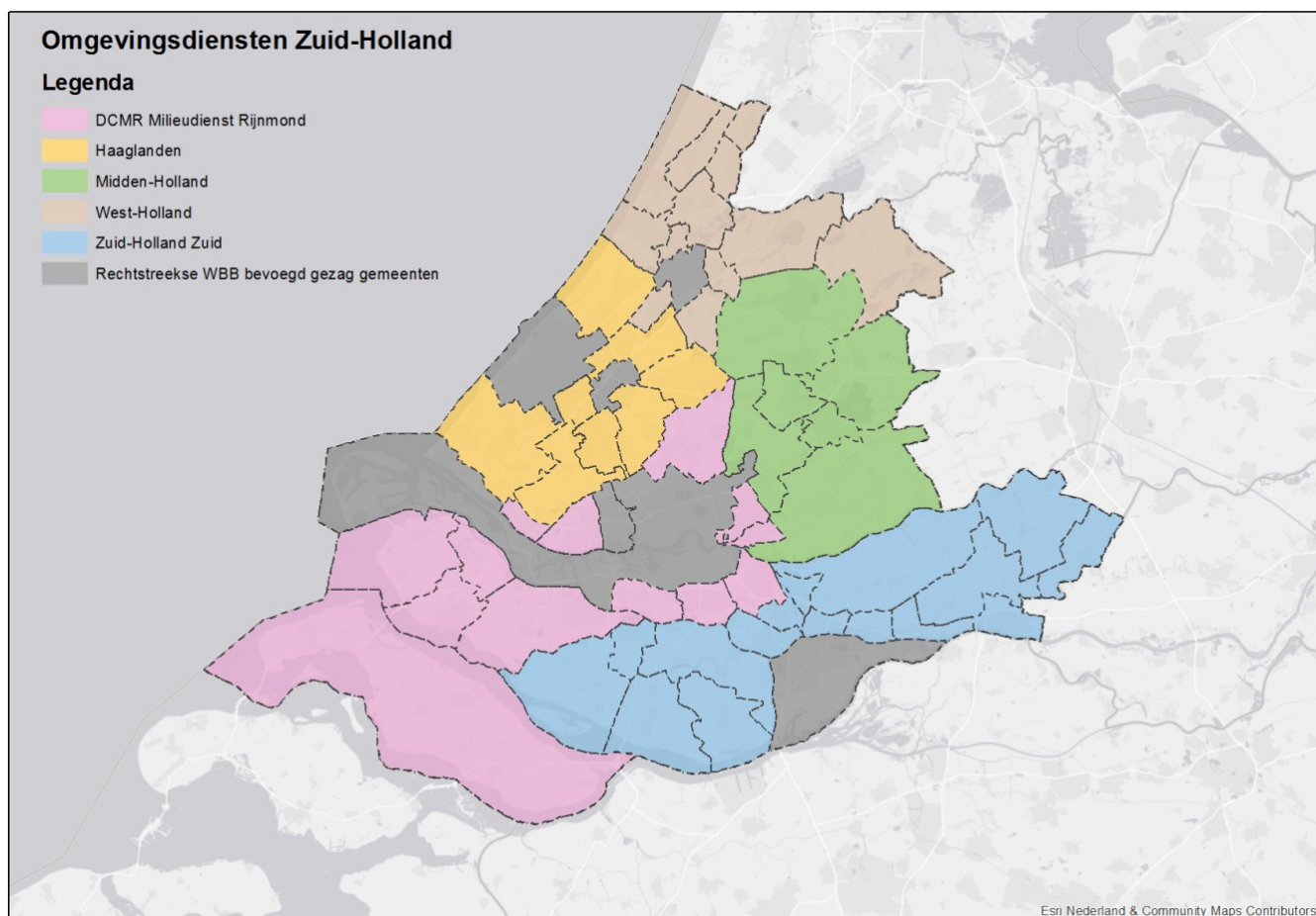
De provincie heeft in de periode 2011-2013, samen met de betrokken gemeenten, vijf omgevingsdiensten opgericht: DCMR, Omgevingsdienst Haaglanden, Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid, Omgevingsdienst Midden-Holland en de Omgevingsdienst West-Holland ((zie kaart 1: werkgebieden omgevingsdiensten Zuid-Holland). Zij hebben onder meer de opdracht gekregen om

alle bodemgerelateerde bevoegd gezagtaken voor de provincie uit te voeren. GS hebben hen hiervoor gemandateerd. Zij ontvangen van de provincie geld voor personeel en materieel.

De provincie en de omgevingsdiensten maken jaarlijks afspraken over de uitvoering van de bodemtaken en het aantal uren dat hiervoor begroot is. Deze afspraken worden jaarlijks vastgelegd in het werkplan van een omgevingsdienst. Drie keer per jaar controleert de provincie de voortgang. Daarnaast worden jaarlijks in het afzonderlijke werkplan Spoed en Nazorg afspraken gemaakt over de aanpak daarvan (zie verder hoofdstuk 5.1). In drie voortgangsgesprekken maken provincie en omgevingsdiensten aanvullende (financiële) afspraken over de spoedlocaties en over de inzet van (juridische) instrumenten. De conclusie in het rapport Evaluatie Omgevingsdiensten Zuid-Holland (2014) luidt dat de vijf Zuid-Hollandse omgevingsdiensten hun werk goed doen.

In de nazorgregeling van de Wet milieubeheer is vastgelegd dat provincies bestuurlijk, financieel en organisatorisch verantwoordelijk zijn voor de (pre)nazorg van stortplaatsen voor afval en bagger die na 1996 gesloten zijn of worden (zie verder hoofdstuk 7). Deze taak heeft de provincie niet overgedragen aan de omgevingsdiensten omdat de provincie het nazorgfonds financieel beheert.

Kaart 1: werkgebieden omgevingsdiensten Zuid-Holland (situatie vanaf 1-1-2016)

3.3 Financiële uitgangspunten

Via de Decentrale Uitkering Bodem (DUB) ontvangt de provincie van het Rijk financiële middelen voor de uitvoering van het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020. Voor de periode 2016-2020 is dit plus minus € 24,1 miljoen. Dit bedrag wordt in vijf termijnen uitgekeerd. Voor de uitvoering van het Bodemconvenant 2010-2015 heeft de provincie de afgelopen periode ook financiële middelen via DUB ontvangen. Samen met de reserves van de vorige periode is voor de uitvoering van het werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020 een budget van plus minus € 56 miljoen beschikbaar. De indicatieve begroting bedraagt plus minus € 38 miljoen (zie bijlage 1). Voor onvoorzien is plus minus € 18 mln. beschikbaar. Post onvoorzien is vooral bedoeld om tegenvallers bij bodemsaneringen én nazorg te kunnen opvangen. Het is op dit moment niet te voorspellen hoe groot (eventueel) de financiële tegenvallers kunnen zijn bij bodemsanering én nazorg. Daarnaast bestaat de kans dat de provincie noodgedwongen spoedlocaties (zie hoofdstuk 5.1) – die conform de regelgeving eigenlijk door andere partijen moeten worden opgepakt – moeten worden opgepakt door de provincie, omdat het de eigenaar ontbreekt aan financiële middelen. De verwachting is dat het totale budget van € 56 miljoen voldoende is om het werkprogramma gedurende de periode 2016-2020 financieel zonder problemen te kunnen uitvoeren. Bijlage 1 van het werkprogramma bevat een indicatieve begroting voor de periode 2016-2020.

3.4 Relevante landelijke beleidsontwikkelingen

Op landelijk niveau wordt op dit moment gewerkt aan de structuurvisie Ondergrond en Bodem en het wetsvoorstel voor de Omgevingswet. De uitkomst van deze producten is straks van invloed op de uitvoering van dit werkprogramma. In deze paragraaf geven we op basis van de stand van zaken najaar 2015 een korte schets van de ontwikkelingen. Waar mogelijk geven we aan op welke wijze hierop geanticipeerd kan worden.

Programma Bodem en Ondergrond

In dit programma werkt het Rijk samen met provincies, gemeenten en waterschappen aan een visie op een veilig, duurzaam en efficiënt gebruik van de bodem en ondergrond én aan een afwegingssystematiek voor het maken van - ruimtelijke - keuzes voor gebruik van de ondergrond. Beide zullen als inspiratiebron voor de overheden dienen bij het maken van eigen beleidsproducten.

In de probleemstelling (juni 2014) is beschreven voor welke beleidsopgaven voor de ondergrond de overheden zich gesteld zien. Belangrijke opgaven zijn de energievoorziening (fossiel en de transitie naar duurzame energie), een goede drinkwatervoorziening, goede bodem voor natuur en landbouw, bodem om op te bouwen/te komen tot 3D-ordening en cultuurhistorie, archeologie en aardkundige waarden. Over de uitwerking van de oplossingsrichtingen zullen in een later stadium afspraken gemaakt worden, die mogelijk van invloed zijn op de uitvoering van dit werkprogramma

Structuurvisie Ondergrond

Een van de onderdelen van het programma Bodem en Ondergrond is de structuurvisie Ondergrond (verder structuurvisie). De structuurvisie is gericht op activiteiten in de ondergrond die van nationaal belang zijn en/of waarbij het Rijk verantwoordelijk is voor de vergunningverlening. Het gaat hierbij om de drinkwatervoorziening en mijnbouwactiviteiten (olie- en gaswinning, aardwarmte, zoutwinning). Doel van de structuurvisie is een afwegingssystematiek op te stellen voor een transparante besluitvorming rond deze activiteiten. In die afweging dienen ook andere ruimtelijke belangen op

regionaal niveau te worden betrokken. In de structuurvisie kan desgewenst voorrang aan functies in de ondergrond gegeven worden, kunnen functies of gebieden worden uitgesloten van activiteiten of kunnen gebiedsgerichte voorwaarden worden gesteld. Indien nodig vindt doorwerking van ruimtelijke afwegingen en aanvullende voorschriften naar decentrale overheden plaats via uitvoeringsregelgeving. De structuurvisie zal een bouwsteen zijn voor de nationale omgevingsvisie. Conform de komende Omgevingswet stellen provincies en gemeenten eigen omgevingsvisies op. Waar nodig houdt de provincie bij het opstellen van haar omgevingsvisie rekening met de structuurvisie Ondergrond.

Naar verwachting worden het ontwerp voor deze structuurvisie en het bredere programma Bodem en Ondergrond voor de zomer van 2016 afgerond. Daarin staan mogelijk afspraken over de uitwerking van decentrale beleidsopgaven. Dan pas wordt duidelijk welke aspecten eventueel doorwerken naar het provinciaal beleid en dit werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020.

Ontwerp Omgevingswet

Op dit moment werkt het kabinet aan de Omgevingswet (Ow) die waarschijnlijk eind 2018/begin 2019 in werking zal treden. De huidige Wet bodembescherming (Wbb) gaat op in de Omgevingswet door middel van de Aanvullingswet bodem Omgevingswet (ontwerp in najaar van 2015 gereed) en een aanvullingsbesluit (eerste helft van 2016 gereed). De Ow heeft voor het thema bodem een aantal inhoudelijke en organisatorische consequenties.

Het nieuwe stelsel van de Ow verandert inhoudelijk: van bescherming van de fysieke leefomgeving - door activiteiten te weren - naar een beleidscyclus waar de continue zorg voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving centraal staat en ruimte is voor ontwikkeling. Deze zogenoemde paradigmawisseling werkt door in de nieuwe bodemregelgeving.

Met de inwerkingtreding van de Aanvullingswet bodem Omgevingswet zullen een aantal instrumenten uit de Wbb, zoals het bevelinstrumentarium en de gevalsbenadering, verdwijnen. Daardoor is het in de toekomst niet meer mogelijk eigenaren van een verontreinigd bodemterrein te dwingen tot een sanering. In de aanpak spoedlocaties (zie hoofdstuk 5.1) beschrijven we hoe op deze veranderingen geanticipeerd wordt. Namelijk door ervoor te zorgen dat alle spoedlocaties voor 1 januari 2017 een beschikking Spoed en Ernst hebben. Dan blijft het mogelijk om de huidige instrumenten uit de Wbb gedurende het overgangsrecht nog te blijven gebruiken.

De Ow heeft als uitgangspunt dat de taken voor de fysieke leefomgeving in de eerste plaats bij de gemeenten liggen ('decentraal, tenzij'), omdat gemeenten als overheid het dichtst bij de burger staan. Dit uitgangspunt is verankerd in artikel 2.3 van de Ow. Om die reden is in de ontwerp- Aanvullingswet bodem Omgevingswet opgenomen dat bijna alle bodemgerelateerde bevoegd gezagtaken van de provincie overgaan naar de gemeenten. De taken met betrekking tot grondwater en de (pre) nazorg voor gesloten stortlocaties (Wet milieubeheer) gaan niet over naar de gemeenten. Deze taken blijven bij de provincie. Onderwerp van gesprek is nog wanneer welke bodemtaken overgaan van provincie naar gemeenten én de duur van het omgevingsrecht voor de gevallen die onder de Wbb vallen. Hierover bestond in november 2015 nog geen overeenstemming tussen de partijen. De provincie zal samen met de Zuid-Hollandse gemeenten en de omgevingsdiensten moeten anticiperen op de verandering van taken. Zorgvuldige overdracht is daarbij het uitgangspunt.

4 Driedimensionale ruimtelijke ordening

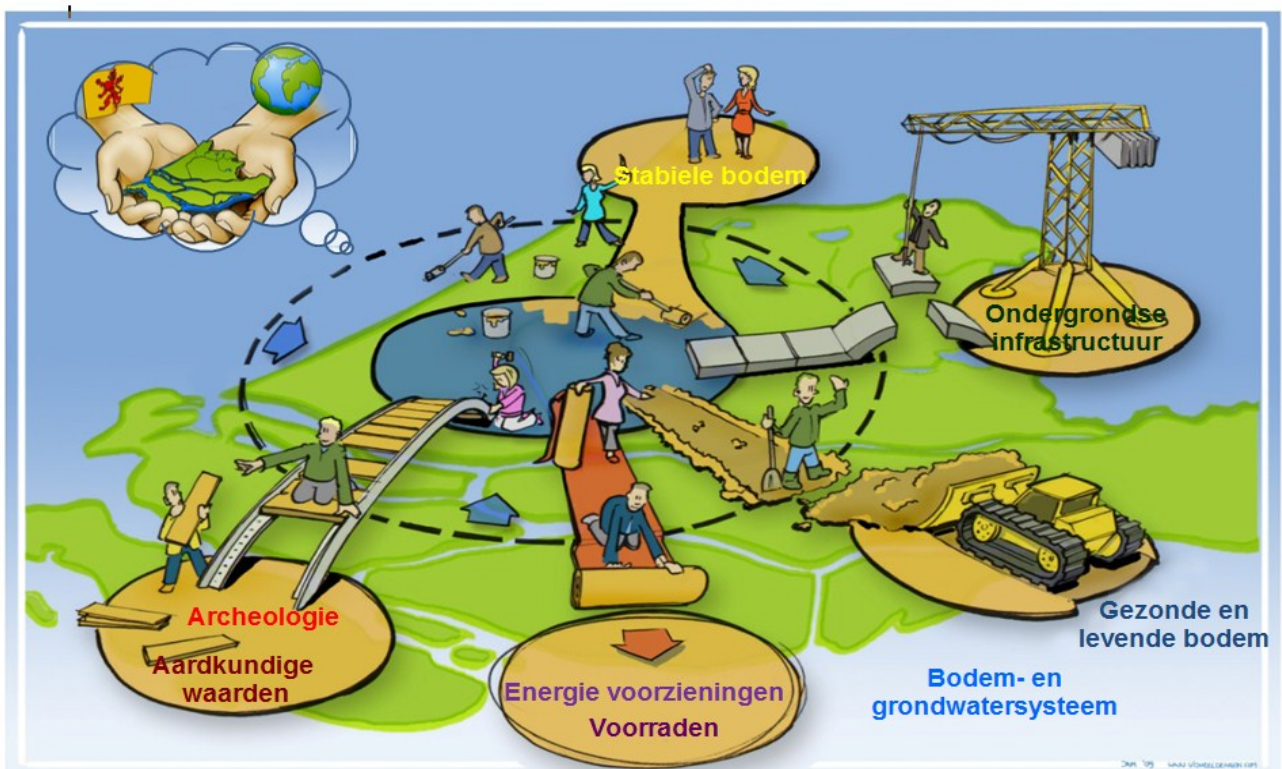
Duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond heeft de provincie hoog in het vaandel. In dit hoofdstuk beschrijven we het belang van driedimensionale ruimtelijke ordening (3D-ordening) daarbij, waarin boven- en ondergrond één geheel vormen bij ruimtelijke plannen en gebiedsontwikkeling.

4.1 Achtergrond

Bodem en ondergrond vormen het fundament voor elke bovengrondse verandering of ontwikkeling. Voor een deel zijn eigenschappen, functies en kwaliteiten van bodem en ondergrond zonder belasting voor het milieu te vernieuwen (hernieuwbaar). Voor een deel echter zijn ze eindig of niet hernieuwbaar. Gebruik van bodem en ondergrond is veel minder flexibel dan bovengronds gebruik. Gedane keuzes liggen voor lange tijd vast en zijn vrijwel niet te veranderen. Bodem en ondergrond dienen dan wel integraal onderdeel te zijn van ruimtelijke planprocessen.

Tot nu toe verloopt de toepassing van de lagenbenadering en de driedimensionale ruimtelijke ordening (3D-ordening) nog gebrekkig. Overeenkomstig het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 beoogt dit werkprogramma daarin verandering te brengen. Op weg naar 2020 krijgt de laag van de ondergrond een meer structurele plek in de ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling van Zuid-Holland.

Ook in het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 staat verdere ontwikkeling naar een duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van de bodem en ondergrond centraal. We benutten kansen om een bijdrage te leveren aan maatschappelijke doelen als energievoorziening, drinkwatervoorziening, grondwaterreserves, duurzame landbouw, cultuurhistorie, natuurontwikkeling, klimaatmitigatie en -adaptatie. Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten betrekken de ondergrond zoveel mogelijk bij het opstellen van ruimtelijke plannen en beschouwen de boven- en ondergrond als één geheel.

Kader 1: Lagenbenadering Zuid-Holland

De lagenbenadering is een analyse- en communicatiemiddel om inzichtelijk te maken hoe de fysieke ruimte is opgebouwd en welke thema's relevant zijn. De benadering ligt ten grondslag aan de kwaliteitskaart van de visie Ruimte en Mobiliteit. De laag van de ondergrond, laag van de cultuur- en natuurlandschappen, laag van de stedelijke occupatie en laag van de beleving, tonen de gebiedskenmerken die de provincie belangrijk vindt. Doel van de integrale kwaliteitskaart is om nieuwe ontwikkelingen binnen de provincie op een logische en aantrekkelijke manier te verbinden aan een plek in Zuid-Holland, ook vanuit het perspectief van de kwaliteiten van bodem en ondergrond. Betrokken partijen houden bij ruimtelijke ingrepen rekening met de gebruikswaarde, de belevingswaarde en de toekomstwaarde, gebaseerd op de laag van de ondergrond.

Kader 2: 3D- instrumentarium Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland werkt, zoals gezegd, aan duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond (3D-ordening) op basis van de ondergrondwijzer, bodematlas en bodemladder (3D-instrumentarium). De ondergrondwijzer is de Zuid-Hollandse proceshandreiking om bodem en ondergrond te benutten en te beschermen in afstemming met ruimtelijke ordening. De bodematlas voorziet in bijbehorend kaartmateriaal over ondergrondkwaliteiten in Zuid-Holland, inclusief toelichting op eventuele kansen en bedreigingen. De bodemladder is een handelingsperspectief en afwegingssystematiek bij keuzes rond gebruik van bodem en ondergrond in gebiedsopgaven en in situaties met conflicterende claims of functies. De provincie wil zo hoog mogelijk op de ladder komen. Daarbij streeft zij naar een hernieuwbaar gebruik van bodem en ondergrond (planet), dat maatschappelijk aanvaardbaar is (people) en economische kansen (profit) op toekomstvaste wijze benut.

4.2 Wat willen we bereiken in 2020?

In 2020 vindt 3D-ordening standaard en structureel plaats in ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling. Duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond, waarbij benutten en beschermen met elkaar in balans zijn, is dan vanzelfsprekend geworden. Kwaliteiten van bodem en ondergrond worden (h)erkend door een steeds bredere toepassing van 3D-instrumentarium (zie kader 2).

4.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie activeert, stimuleert en ondersteunt duurzaam gebruik van bodem en ondergrond (DGBO) om te komen tot een integrale 3D-ordening. Samen met actoren in ruimtelijke planprocessen en gebiedsontwikkeling brengt de provincie kansen van bodem en ondergrond in beeld. Vanuit de maatschappelijke opgaven voor betreffende plangebieden benut de provincie deze kansen in de Zuid-Hollandse praktijk.

4.4 Wat gaan we concreet doen?

- Wij werken het 3D- instrumentarium (in de vorm van de ondergrondwijzer, bodematlas en bodemladder) verder uit en passen het instrumentarium toe in de Zuid-Hollandse praktijk. Wij dragen dit uit naar de actoren ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling. Wij gaan hiertoe het gesprek aan met de trekkers voor deze processen (gemeenten, gebiedsregisseurs, projectontwikkelaars, et cetera).
- We activeren, stimuleren en ondersteunen het opstellen, uitwerken en toepassen van regionale en lokale DGBO- handreikingen. Daarbij werken we regionale opgaven uit, zoals die in het kader van de Structuurvisie Ondergrond (STRONG) en de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zullen worden opgesteld.
- Wij nemen deel aan landelijke netwerken om kennis en ervaring rond 3D- ordening uit te wisselen. Daarnaast organiseren wij een provinciedekkend netwerk DGBO met regionale partners (gemeenten, omgevingsdiensten, waterschappen en bedrijfsleven). Ook daarin volgen we ontwikkelingen, delen we praktijkervaringen, formuleren we kennisvragen en gaan we op zoek naar DGBO-antwoorden.
- Op basis van kennisleemten DGBO formuleren we nieuwe onderzoeksvragen. Deze koppelen wij aan het landelijk Kennis- en Innovatieprogramma Bodem en Ondergrond (KIBO) en de provinciale onderzoek- en verkenningagenda's. Het gaat hierbij in 2016 om de onderdelen: zoetwaterproblematiek en impact op economische clusters; water- en energie-efficiënte samenleving (WEES); groene groei en samenleving; resetten van provinciale beleidsstrategieën. De opgedane kennis delen we in voornoemde nationale en regionale netwerken.

5 Saneren, nazorg en grondwaterbeheer

5.1 Saneren en beheersen bodemverontreiniging

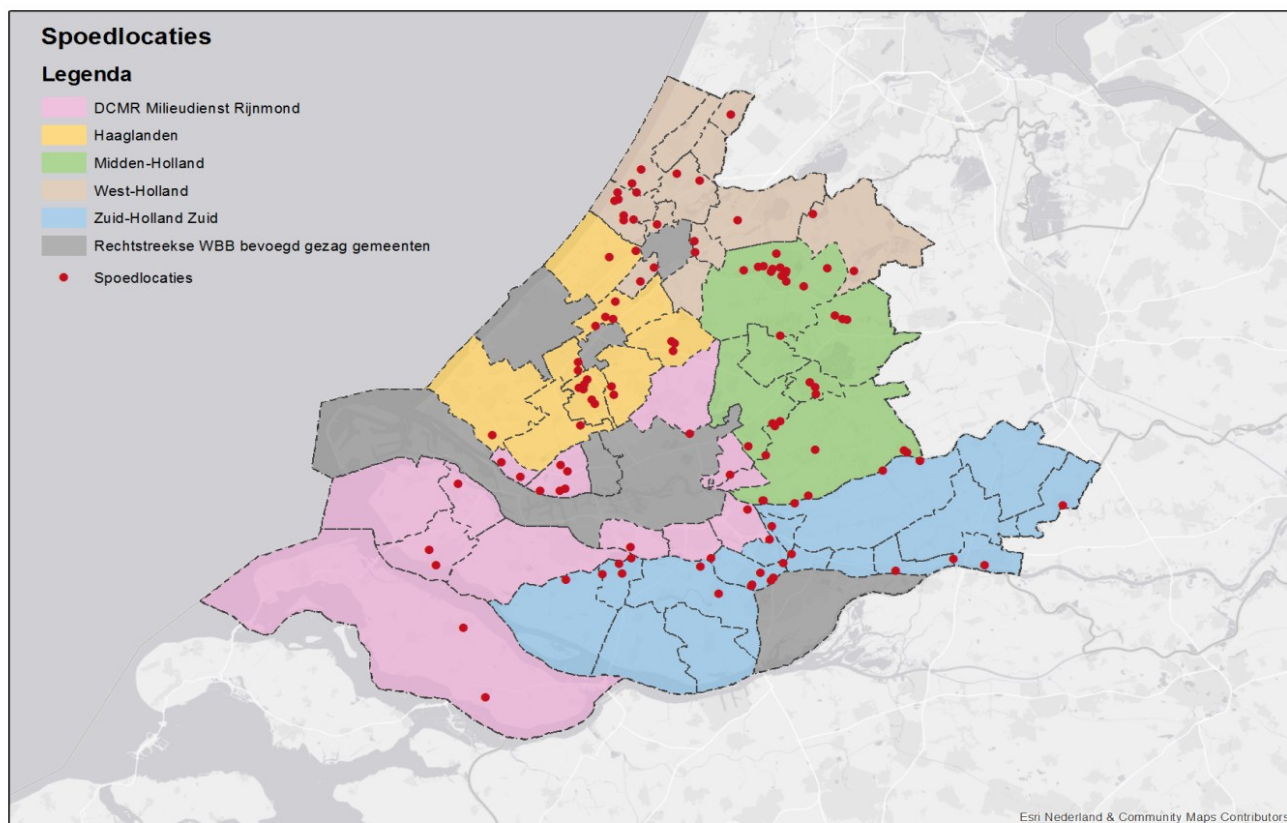
In deze paragraaf brengen wij in beeld welke verontreinigingen in bodem en grondwater kunnen voorkomen, inventariseren wij het aantal locaties en beschrijven wij hoe we de risico's willen bestrijden en beheersen

5.1.1 Achtergrond

Verontreinigde locaties

De Zuid-Hollandse bodem is niet altijd schoon. Er zijn duizenden verontreinigde locaties. De aanpak van deze locaties is afhankelijk van de risico's die de verontreiniging met zich meebrengt. Om de kosten zo laag mogelijk te houden, wil de provincie de bodemverontreiniging zoveel mogelijk saneren via herontwikkeling van de verontreinigde locaties. Op deze manier verbetert in de loop van de tijd de totale bodemkwaliteit. Deze aanpak kan niet worden gevolgd bij verontreinigde locaties waarvan is vastgesteld dat spoedige sanering noodzakelijk is omdat het huidige gebruik van de bodem leidt tot grote humane risico's, verspreidingsrisico's of ecologische risico's. Daarom is de aanpak Spoed ontwikkeld. Bij de start van deze aanpak in 2010 waren er (exclusief de rechtstreekse gemeenten) 1690 (potentiële) spoedlocaties. Door saneringen en heroverwegingen is het aantal op 1 oktober 2015 gereduceerd tot 112 spoedlocaties (zie tabel).

Kaart 2: situering spoedlocaties in Zuid-Holland

Tabel 1: situering spoedlocaties grondgebied Zuid-Holland

Totaal aantal spoedlocaties	112
- Humane risico's	31
- Verspreidingsrisico's	79
- Ecologische risico's	28

Drie kanttekeningen bij deze tabel:

1. De lijst van spoedlocaties is niet statisch. Er gaan locaties af maar er komen nog steeds locaties bij omdat bijvoorbeeld bij herinrichting een ernstige verontreiniging wordt aangetroffen.
2. De optelsom in de tabel is meer dan 112, omdat er locaties zijn met meer risicofactoren, bij voorbeeld zowel humane risico's als verspreidingsrisico's.
3. Bij alle 31 locaties met een humaan risico zijn de risico's beheerst, maar zijn nog wel vervolgwerkzaamheden nodig om de sanering af te ronden.

De spoedlocaties kunnen worden onderverdeeld in 2 categorieën: spoedlocaties die de provincie afhandelt en spoedlocaties die voor rekening van de eigenaar komen. Saneringen van spoedlocaties waarvoor de provincie verantwoordelijk is, zijn goed te programmeren omdat de provincie dan zelf de regie heeft. Deze saneringen worden betaald uit de gelden die de provincie ontvangt via de Decentrale Uitkering Bodem (DUB). Dit is wel een minderheid van de spoedlocaties. De meeste spoedlocaties moet de eigenaar saneren. Dat noemen we Sanering in Eigen Beheer (SEB-locaties). De provincie gaat in gesprek met de eigenaar en stimuleert de aanpak. In sommige gevallen kan de eigenaar een beroep doen op een financiële bijdrage van de provincie. Als hij of zij niet wil meewerken, kan het juridisch instrumentarium worden ingezet (bijvoorbeeld een bevel tot onderzoek). De uitvoering wordt daardoor wel vertraagd. Deze categorie van spoedlocaties kan de provincie ook moeilijker programmeren, omdat zij hierbij afhankelijk is van een actieve medewerking van de eigenaar.

Diffuse verontreiniging

Diffuse verontreinigingen zijn verontreinigingen die zijn ontstaan door een ongelijksoortige belasting van de bodem, waardoor deze niet kunnen worden teruggevoerd op één of meer specifieke bronnen. Als voorbeeld kan worden genoemd een gebied waar eeuwenlang huishoudelijk afval is gestort. Er ontbreekt dan een duidelijk herleidbare bron. Er zijn dan meerdere bronnen van verontreiniging. In 2015 is de provincie Zuid-Holland gestart met het onderzoek 'Verdiepingslag inventarisaties van diffuus verontreinigde gebieden in de provincie Zuid-Holland'. In dit onderzoek staat het probleem van humane risico's door diffuse verontreinigingen centraal. Na afronding van dit onderzoek weten wij wat de omvang van de diffuse verontreinigingen met een verhoogde kans op humane risico's is in de provincie Zuid-Holland. Indien gewenst kan de provincie vervolgens - op basis van dit onderzoek - beleid ontwikkelen en kan een raming worden gemaakt van de totale kosten voor de aanpak van deze gebieden.

Kaderrichtlijn Water (KRW)-grondwater spoedlocaties

In 2013 heeft de provincie een voorlopige signaleringslijst opgesteld van (potentiële) gevallen van ernstige bodem- en/of grondwaterverontreiniging met verspreidingsrisico's binnen 100 meter van kwetsbare objecten. Kwetsbare objecten zijn de Natura 2000-gebieden, zwemwater(en) en waterlichamen waaraan water voor menselijke consumptie wordt onttrokken én gebieden als de Ecologische Hoofdstructuur en beschermde natuurmonumenten.

Er is sprake van een spoedlocatie als er onaanvaardbare verspreidingsrisico's voor deze kwetsbare objecten zijn. In dat geval wordt deze locatie toegevoegd aan de spoedlijst onder de titel KRW-grondwater spoedlocaties. De provincie Zuid-Holland zal uiterlijk in het najaar van 2016 de KRW-lijst met grondwaterspoedlocaties hebben vastgesteld. Vervolgens zet de provincie zich in om voor 1 januari 2019 een beschikking Ernst en Spoed af te geven voor deze spoedlocaties. De aanpak kan samenvallen met de gebiedsdossiers Water en het project aanpak Spoed.

In het bodemconvenant is vastgelegd dat het bevoegd gezag Wet bodembescherming (Wbb) ervoor zorgt dat ook de KRW- grondwater spoedlocaties in 2020 zijn gesaneerd. Is dat niet het geval, dan moeten in 2020 ten minste de risico's van deze locaties op basis van een goedgekeurd saneringsplan zijn beheerst of moeten tijdelijke beveiligingsmaatregelen in uitvoering zijn.

5.1.2 Wat willen we bereiken in 2020?

- De provincie Zuid-Holland wil dat eind 2020 bijna alle gevallen van ernstige bodemverontreinigingen (die in 2015 bij ons bekend waren) met onaanvaardbare humane en ecologische risico's of verspreidingsrisico's (de zogenoemde spoedlocaties) zijn gesaneerd. In elk geval moeten de risico's onder controle zijn doordat een sanering in uitvoering is of tijdelijke beheersmaatregelen zijn genomen. Voor locaties die in de loop van de programmaperiode 2016-2020 bekend worden, zal het lastiger zijn de doelstelling te halen maar ook hierbij streven we naar aanpak van de risico's voor eind 2020. De provincie werkt in dit traject samen met andere overheden, het bedrijfsleven en onze omgevingsdiensten.
- In de loop van 2016 zal blijken hoeveel en welke locaties risico's vormen voor kwetsbare gebieden (KRW- grondwater spoedlocaties). Deze locaties zullen in de loop van de programmaperiode worden toegevoegd aan de spoedlijst. De provincie wil dat eind 2020 bijna alle KRW- grondwater spoedlocaties zijn gesaneerd dan wel dat eind 2020 tenminste de risico's op basis van een goedgekeurd saneringsplan worden beheerst of tijdelijke beveiligingsmaatregelen in uitvoering zijn.
- Gebieden met diffuse verontreiniging en een vergrote kans op humaan risico zijn in 2020 verder in beeld gebracht. We hebben beleid ontwikkeld hoe hiermee om te gaan en dat beleid in uitvoering gebracht.

5.1.3 Wat is de rol van de provincie?

In het bodemconvenant hebben de overheidspartijen de doelstellingen voor de komende periode afgesproken. De provincie is bevoegd gezag in het kader van de Wbb en draagt de verantwoordelijkheid voor de bodemsaneringsoperaties in Zuid-Holland. Zij voert de regie over de werkvoorraad voor de gehele provincie met uitzondering van de rechtstreekse bevoegd gezaggemeenten Dordrecht, Rotterdam, Den Haag, Leiden en Schiedam.

De provincie Zuid-Holland heeft de uitvoeringstaken Bodem overgedragen aan de omgevingsdiensten. In jaarlijkse werkplannen omschrijft de omgevingsdienst welke activiteiten zij gaat uitvoeren. De provincie geeft op basis hiervan aan de omgevingsdiensten opdracht om beschikkingen Ernst en Spoed af te geven, spoedlocaties te laten saneren dan wel de risico's van verontreinigingen weg te nemen. De omgevingsdiensten zijn verantwoordelijk voor de aanpak van de

spoedlocaties binnen hun regio. Ze stimuleren eigenaren om tot actie over te gaan en zorgen voor de uitvoering van onderzoek en sanering van locaties waar de provincie zelf verantwoordelijk voor is.

5.1.4 Wat gaan we concreet doen?

- We continueren en intensiveren onze inzet bij bedrijven. We doen dit door met betrokkenen het gesprek aan te gaan en te helpen bij het oplossen van knelpunten. Bij onvoldoende medewerking zullen we terugvallen op de inzet van juridisch instrumentarium. Bij financiële knelpunten kunnen we zoeken naar oplossingen via externe financieringsmogelijkheden, cofinanciering uit ons bodembudget of samenhang met ruimtelijke ontwikkeling.
- De omgevingsdiensten controleren met toezicht en handhaving de tijdelijke maatregelen die zijn aangebracht om de risico's weg te nemen. De provincie stuurt erop aan dat deze tijdelijke maatregelen worden omgezet in definitieve oplossingen
- Bij de aanpak van de verontreiniging zullen wij zorgen voor duurzaam gebruik van de ondergrond (DGBO) voor een goede samenhang tussen bodemgebruik en bodemkwaliteit. Saneren, het wegnemen van risico voor het huidig gebruik, staat daarbij niet vanzelfsprekend op de eerste plaats; we kunnen ook kiezen voor een ander gebruik dat beter past bij de bodemkwaliteit, tenminste, als dat effectiever is.
- In het eerste kwartaal van 2016 ronden wij het onderzoek 'Verdiepingsslag diffuse spoed' af. Op basis van dit onderzoek bepaalt de provincie begin 2016 of zij in 2016/2017 aanvullend beleid voor diffuse bodemverontreiniging ontwikkelt.
- Alle spoedlocaties die op de MTR 2013-lijsten (Midtermreviews) zijn opgenomen, hebben voor 1 januari 2017 een vastgestelde beschikking Ernst en Spoed. (De MTR2013-lijst omvat alle (potentiële) spoedlocaties die in juli 2013 bekend waren bij de decentrale overheden).
- Gedeputeerde Staten stellen in het najaar van 2016 de KRW-lijst vast
- De omgevingsdiensten krijgen de opdracht om voor 1 januari 2018 de beschikkingen Ernst en Spoed vast te stellen voor alle locaties die op de KRW-lijst van 2016 staan.

5.2 Nazorg bij (rest)verontreinigingen

We benoemen in deze paragraaf de verschillende typen nazorg en beschrijven hoe we daar mee omgaan. In de toekomst (Omgevingswet) dragen we de nazorglocaties waarvoor wij nu verantwoordelijk zijn, over aan de gemeenten.

5.2.1 Achtergrond

Als op een locatie een bodemsanering is uitgevoerd, kan actieve of passieve nazorg noodzakelijk zijn. Van actieve nazorg is sprake als de sanering is uitgevoerd door IBC-maatregelen (isoleren, beheersen, controleren) te nemen. De verontreiniging is dan 'ingepakt' met behulp van civieltechnische en/of geohydrologische voorzieningen. Verspreiding van verontreinigingen naar de omgeving wordt daarmee voorkomen. Nazorgwerkzaamheden houden de bereikte situatie in stand. Daarbij gaat het dan bijvoorbeeld om grondwaterpeilbeheersing, zuivering grondwater, doorspuiten leidingen, controleren kwaliteit grondwater en dergelijke. De nazorg dient te zijn vastgelegd in een nazorgplan, dat het bevoegd gezag heeft goedgekeurd.

Actieve nazorg is ook nodig als - na verwijdering van de verontreiniging - een (rest)verontreiniging met mobiele componenten is achtergebleven waarbij geen specifieke beheervoorzieningen zijn aangebracht. De (rest)verontreiniging blijft op haar plaats en er zijn, gezien het feitelijke gebruik van de locatie, geen risico's aanwezig, zo is de verwachting. In dat geval controleert het bevoegd gezag of de situatie in stand blijft. Door bijvoorbeeld kwaliteitsmetingen van het grondwater en stijghoogtemetingen uit te voeren of door wijziging in het gebruik van de locatie te controleren. Ook deze nazorg dient te zijn vastgelegd in een nazorgplan dat het bevoegd gezag heeft vastgesteld

Passieve nazorg is van toepassing als na een sanering een immobiele verontreiniging in de grond is achtergebleven die de omgeving niet negatief kan beïnvloeden.

Het bevoegd gezag registreert de gesaneerde situatie nadat het gezag de besluitvorming rondom de sanering heeft afgerond. Afhankelijk van ruimtelijke ontwikkelingen op de locatie kan in bijzondere gevallen een herbeoordeling nodig geacht worden.

In dit werkprogramma onderscheiden we in verband met de financiering drie categorieën van nazorg:

1. Actieve nazorg door de provincie. Deze nazorg betaalt de provincie uit de Decentrale Uitkering Bodem (DUB). In 2016 beheren de omgevingsdiensten in opdracht van de provincie nog 29 nazorglocaties.
2. Actieve nazorg door derden. Dit wil zeggen dat andere partijen verantwoordelijk zijn voor de nazorg. Zij bekostigen die. In 2013 waren dat nog plus minus 165 locaties (bron: Rekenkamer).
3. Passieve nazorg. Dit wil zeggen dat op deze locaties geen sprake is van meer actieve nazorg. Er wordt dan alleen nog incidenteel gecontroleerd of de bestaande situatie wordt gehandhaafd of dat de gebruiksbepalingen worden nageleefd. In 2013 telde de provincie Zuid-Holland nog plus minus 1254 passieve nazorglocaties (bron: Rekenkamer).

De provincie Zuid-Holland en een aantal ISV-gemeenten hebben in het verleden voor een aantal nazorglocaties afspraken gemaakt over actieve nazorg. Dat gebeurde in het kader van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV3 programma Wonen en Nazorg). Financiële afspraken zijn voor de periode tot en met 2014 vastgelegd in bestuursovereenkomsten en bekostigd

uit het ISV-budget. Bij alle betrokken gemeenten is nog budget over waardoor er in 2015 nog geen financiële knelpunten zijn ontstaan. De verwachting is dat een aantal gemeenten vanaf 2016 voor acht locaties een beroep zal doen op financiële middelen van de provincie.

De Randstedelijke Rekenkamer heeft in 2013 onderzoek gedaan naar de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering in Zuid-Holland. Het rapport bevat twaalf aanbevelingen. In de notitie 'Stand van zaken implementatie aanbevelingen Nazorgonderzoek Randstedelijke Rekenkamer (oktober 2014)' hebben GS aan PS in december 2014 gemeld dat provincie en omgevingsdiensten de aanbevelingen grotendeels hebben geïmplementeerd.

5.2.2 Wat willen we bereiken in 2020?

In 2020 hebben we het volgende bereikt:

- Actieve nazorg wordt uitgevoerd in overeenstemming met de beschikte nazorgplannen.
- Conform artikel 9.1. van het bodemconvenant is het aantal actieve nazorglocaties - waar de provincie financieel verantwoordelijk voor is (categorie 1) - verminderd en/of en is de benodigde (financiële) inzet verlaagd.
- Alle nazorglocaties waarvoor de provincie het bevoegd gezag is, zijn op de overeengekomen datum in het overgangsrecht van de Omgevingswet, zorgvuldig overgedragen aan de betreffende gemeenten.

5.2.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie is op grond van de Wbb ook het bevoegd gezag voor nazorg. Deze taak is overgedragen aan de omgevingsdiensten. De kaders voor nazorg staan in de Nota Vergunning, Toezicht, Handhaving (VTH) 2014-2017. Daarin heeft de provincie vastgelegd dat toezicht op nazorglocaties risicogericht gebeurt: nazorglocaties met grote risico's hebben prioriteit. Actieve nazorglocaties worden met een zekere regelmaat bezocht. De frequentie hangt af van het gedrag van de verontreiniging in de grond en het grondwater en de risico's voor de omgeving. Passieve nazorglocaties worden zo nodig bezocht. Daarbij weegt de omgevingsdienst het gedrag mee van de verontreiniging in de grond en het grondwater en de risico's voor de omgeving. De omgevingsdiensten hebben voor het toezicht op bodemsanering een toezichtplan opgesteld. Op deze wijze voeren zij de aanbevelingen in het rapport van de Randstedelijke Rekenkamer uit.

5.2.4 Wat gaan we concreet doen?

- Jaarlijks stellen de omgevingsdiensten een werkplan Spoed en Nazorg op waarin onder meer afspraken worden gemaakt over locaties met actieve nazorg (categorie 1) waarvoor de provincie budget beschikbaar stelt.
- In 2016 maken we afspraken met een aantal (voormalige) ISV-gemeenten over de bekostiging van nazorglocaties die in het verleden uit het ISV-budget werden gefinancierd.
- In 2016/2017 stellen we een verkenning op waarin antwoord wordt gegeven op de volgende 2 vragen:
  1. Wat zijn de mogelijkheden om de nazorgmaatregelen die plaatsvinden op alle gesaneerde locaties in Zuid-Holland met restverontreiniging, op een milieuhygiënisch

verantwoorde wijze - al dan niet met een beperkte inzet - te beëindigen of te verlagen (uitwerking van artikel 9.1 bodemconvenant en beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu).

2. Op welke wijze wordt/ kan in de toekomst nazorg - binnen de context van de Omgevingswet en de oprichting van een landelijke 'ontzorgorganisatie' - organisatorisch en financieel geregeld worden binnen de provincie Zuid-Holland.
- In 2017 volgt een evaluatie van de uitvoering van de nazorg (update van het nazorgonderzoek Randstedelijke Rekenkamer 2013).

5.3 Gebiedsgericht grondwaterbeheer

In dit hoofdstuk beschrijven we de noodzaak tot gebiedsgericht grondwaterbeheer teneinde de kwaliteit van het grondwater te verbeteren en, in elk geval, niet te verslechteren.

5.2.1 Achtergrond

In het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 staat, naast de aanpak van de spoedlocaties, een duurzaam en efficiënt beheer van de bodem en ondergrond en het grondwater centraal, onder meer via een gebiedsgerichte benadering. Dit sluit aan bij de toekomstige Omgevingswet. Daarom is in het bodemconvenant vastgelegd dat de bevoegde overheden gebieden in beeld brengen waar verontreinigingen in het grondwater gebiedsgericht kunnen worden beheerd om de kwaliteit van het grondwater te verbeteren of in elk geval de verslechtering te stoppen. Het gaat daarbij ook om verontreinigingen die in samenhang een knelpunt kunnen vormen voor kwetsbare objecten (bijvoorbeeld drinkwaterwinning). In dit verband is de IPO-positionpaper gebiedsgericht grondwaterbeheer relevant. Deze verschijnt begin 2016.

Met gebiedsgericht beheer kunnen gebruiksfuncties en overige wateraspecten meer integraal beoordeeld worden. De gemeente is de meest geëigende partij om een gebiedsbeheerplan op te stellen. Indien gebiedsgericht beheer wenselijk is, zorgt de bevoegde overheid Wet bodembescherming (Wbb) ervoor dat uiterlijk in 2020 de hoofdlijnen van een gebiedsgericht beheer van (ernstige) grondwaterverontreinigingen zijn vastgesteld.

5.3.2 Wat willen we bereiken in 2020?

De hoofdlijnen van gebiedsgericht beheer van grondwaterverontreinigingen zijn ontwikkeld. Ook zijn de gebieden waar het gebiedsgericht beheer van toepassing kan zijn, aangewezen.

5.3.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie initieert de ontwikkeling van gebiedsgericht beheer op hoofdlijnen. Zij is immers Wbb-bevoegd gezag en heeft taken en bevoegdheden in het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en Grondwaterrichtlijn (GWR). Acties zullen in samenspraak met de omgevingsdiensten, gemeenten en waterschappen worden uitgevoerd.

5.3.4 Wat gaan we concreet doen?

- We brengen grondwaterverontreinigingen in beeld die een bedreiging kunnen vormen voor kwetsbare objecten of voor andere ondergrondse functies. Zo nodig actualiseren we de informatie over deze verontreinigingen.
- We ontsluiten bovenstaande informatie ten behoeve van verdere uitvoering van gebiedsgericht beheer.
- We verkennen en wijzen zo nodig gebieden aan die in aanmerking komen voor gebiedsgericht beheer, hetzij vanwege grondwaterverontreiniging, hetzij uit andere overwegingen.

- Afhankelijk van de gebieden die in aanmerking komen voor gebiedsgericht beheer, verkennen we de noodzaak van een gebiedsgerichte aanpak op hoofdlijnen. Hierbij houden we rekening met de KRW/GWR en de IPO-positionpaper gebiedsgericht grondwaterbeheer.
- We maken afspraken met gemeenten, waterschappen en omgevingsdiensten over de ontwikkeling van gebiedsgericht beheer, op basis van de bevindingen uit de vorige acties.

6 Herontwikkeling locaties met bodemverontreiniging

In dit hoofdstuk doen we uit de doeken welke kansen en mogelijkheden we zien om verontreinigde locaties opnieuw te ontwikkelen.

6.1 Achtergrond

In het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 staat dat beheer en sanering van de werkvoorraad 'ernstig, niet-spoed' onderdeel is van 'realiseren goede leefomgevingskwaliteit' en daarmee van driedimensionale ruimtelijke ordening (3D-ordening, zie hoofdstuk 4). De bodemkwaliteit op verontreinigde locaties zal op termijn moeten verbeteren. Dat dient in samenhang te gebeuren met de herontwikkeling van die locaties.

Locaties waar geen spoedeisende risico's aan de orde zijn, kunnen van invloed zijn op diverse maatschappelijke opgaven. Bodemverontreiniging stagneert ruimtelijke planprocessen en gebiedsontwikkelingen, belemmert het vrije verkeer van grondtransacties, kan een negatieve factor zijn in de vestigingsfactoren voor bedrijven, et cetera. Grondwaterverontreinigingen die individueel beschouwd niet spoedeisend zijn, kunnen gezamenlijk een bedreiging (gaan) vormen voor kwetsbare objecten. De verontreiniging kan zich verplaatsen naar beschermingsgebieden voor de drinkwatervoorziening, maar kan ook een probleem vormen wanneer grondwater wordt onttrokken ten behoeve van beregening van gewassen (landbouw en glastuinbouw), proceswater in de industrie of grondstof in de voedingsmiddelenindustrie.

De aanpak van bodemverontreiniging vraagt om investeringen. Marktpartijen zijn bereid deze investeringen te doen indien daar ook voldoende opbrengsten tegenover staan. Meestal laten saneringen zich heel moeilijk terugverdienen. Subsidies voor bodemsanering worden afgebouwd waardoor de kloof tussen investeringen en opbrengsten toeneemt. Maar er worden ook nieuwe kansen geboden. De voorwaarde in de Bedrijvenregeling dat een bedrijfsterrein ook na sanering een bedrijfsterrein moet blijven, komt te vervallen. Hierdoor wordt het mogelijk in te spelen op gewenste (her)ontwikkelingen.

6.2 Wat willen we bereiken in 2020?

- Waar mogelijk wordt de kwaliteit van bodem en ondergrond in Zuid-Holland verbeterd in het licht van 'werk met werk maken'. Dit gebeurt op een duurzame manier, als onderdeel van duurzaam gebruik van bodem en ondergrond (DGBO). Daarbij is de impact van bodemverontreiniging op maatschappelijke opgaven inzichtelijk gemaakt en zijn instrumenten beschikbaar om gerichte keuzes te maken.
- Locaties met bodemverontreiniging worden bewust betrokken bij nieuwe plan- en gebiedsontwikkelingen.

6.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie stimuleert, ondersteunt en regisseert een duurzaam gebruik van bodem en ondergrond - en daarmee een kwaliteitsverbetering - bij gebied- en planprocessen. Bodemsanering van

verontreinigingen die niet vallen onder de aanpak Spoed, zullen in de komende jaren vooral plaatsvinden op initiatief van marktpartijen. Wij willen een ondersteunende rol spelen, vanuit DGBO en vanuit onze rol als bevoegd gezag in het kader van de Wet bodembescherming.

In de Omgevingswet wordt de bevoegd gezagtaak overgedragen aan de gemeenten. Dit betekent dat we moeten zorgen voor een goede overdracht. Met de overdracht naar de gemeente verdwijnt niet ons provinciaal belang bij DGBO. Bodemverontreiniging kan belemmeringen opleveren voor projecten en programma's, de groenopgave, ons waterbeleid, de ruimtelijke ordening, de provinciale economie of onze inwoners. Daarnaast bieden juist onze eigen projecten, ons professionele netwerk en onze wettelijke instrumenten mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan een goed beheer van de bodemkwaliteit.

6.4 Wat gaan we concreet doen?

- Wij verkennen, samen met de omgevingsdiensten, welke maatschappelijke opgaven van belang zijn bij bodemverontreiniging en welke knelpunten en kansen zich voordoen.
- Wij verkennen de instrumenten of middelen om knelpunten weg te nemen en/of marktpartijen te verleiden te investeren in verbetering van de bodemkwaliteit (onder meer wijzigingen in de Bedrijvenregeling, verdienmodellen, gebiedsgerichte aanpak, et cetera).
- Wij communiceren over de resultaten van voornoemde verkenningen.
- Wij ontwikkelen beleid hoe wij inhoudelijk en procesmatig herontwikkeling van verontreinigde locaties kunnen stimuleren.
- Wij verbeteren de kwaliteit van de informatie in de bodeminformatiesystemen en de onderlinge uitwisseling tussen omgevingsdiensten en de provincie (zie hoofdstuk 13).
- Wij participeren in kansrijke projecten, waarbij wij proactief aansluiting zoeken bij andere actoren en disciplines. Een project beschouwen wij als kansrijk wanneer zich significante maatschappelijke knelpunten aandienen en er voldoende energie is bij andere betrokkenen om gezamenlijk tot oplossingen te komen.

7 Nazorg stortplaatsen Wet milieubeheer

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe we de nazorg van voormalige stortplaatsen, waarvoor provincies verantwoordelijk zijn, regelen.

7.1 Achtergrond

Provincies zijn, zoals gezegd, bestuurlijk, financieel en organisatorisch verantwoordelijk voor de nazorg van afval- en baggerstortplaatsen die na 1996 gesloten zijn of worden. Zo staat het beschreven in de nazorgregeling van de Wet milieubeheer (Wm). Volgens deze regeling dienen gesloten stortplaatsen geen of zo min mogelijk nadelige gevolgen voor het milieu te hebben en moet de nazorg langdurig gewaarborgd zijn door de verantwoordelijkheid over te dragen aan de provincie. Verder moeten de exploitanten van de stortplaatsen de kosten voor de nazorg afdragen aan het nazorgfonds dat elke provincie hiervoor heeft opgericht. Er zijn in Zuid-Holland 11 stortplaatsen voor afval en baggerdepots die onder de nazorgregeling vallen. De nazorgkosten berekent de provincie aan de hand van een nazorgplan dat de stortplaatsexploitant heeft opgesteld. De afdracht van nazorgkosten geldt overigens niet voor baggerdepots die bij Rijkswaterstaat in beheer zijn.

Meestal is een stortplaats aangelegd op een onderafdichting in de vorm van een combinatie van folie en een bentonietlaag. Als de stortplaats vol is en het storten beëindigd, wordt een waterdichte bovenafdichting aangebracht. Het gestorte materiaal is dan volledig ingepakt. De provincie sluit vervolgens de stortplaats waarna de nazorgfase ingaat. Een stortplaats heeft, naast de afdichting, verschillende bodembeschermende voorzieningen. Zoals drainageleidingen, pompen, een zuiveringsinstallatie voor percolaat, een installatie voor gasonttrekking en -verwerking, peilbuizen en dergelijke. Nazorgwerkzaamheden (inspecties, controles, onderhoud, vervangingen) zorgen ervoor dat de voorzieningen in stand blijven en dat geen verontreinigingen uit de stortplaats in de omgeving terechtkomen.

De provincie werkt op dit terrein nauw samen met de andere provincies. De interprovinciale werkgroep Nazorg heeft de volgende instrumenten ontwikkeld die als beleidsstukken voor de afzonderlijke provincies dienen: checklist nazorg stortplaatsen, rekenmodel RINAS, risicomodel nazorg stortplaatsen, handreiking sluiting stortplaatsen. Deze informatie wordt op de website www.nazorgstortplaatsen.nl actueel gehouden.

De provincie Zuid-Holland is in de komende periode inhoudelijk betrokken bij twee beleidsontwikkelingen:

Evaluatie nazorgregeling

De stortbranche is een verlieslijdende sector, zo is aangetoond. Dit komt met name door de afname van de hoeveelheid stortmateriaal, als gevolg van het Nederlandse afvalbeleid. De branche heeft het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) gevraagd mee te denken over oplossingen. I&M heeft daarop besloten de nazorgregeling te evalueren en te bezien of deze regeling, die duur is voor exploitanten, versoerd kan worden. Deze evaluatie voert Rijkswaterstaat momenteel uit. Een IPO-reactie volgt in een later stadium; dan zullen ook GS een standpunt innemen.

Duurzaam stortbeheer

De vereniging van afvalstortplaatsbeheerders (VA) heeft een plan ontwikkeld voor duurzaam stortbeheer. Door actieve behandeling van het stortpakket is het hierbij niet nodig om een bovenafdichting aan te brengen. Hierdoor wordt de nazorg aanzienlijk beperkt. De VA wil de komende tien jaar op drie stortplaatsen een pilot uitvoeren waarmee kan worden aangetoond dat deze methode goed werkt. IPO en I&M werken hier direct aan mee. Een overeenkomst is hierover onlangs gesloten. In afwachting van de resultaten zijn diverse stortplaatsen alvast vrijgesteld van het aanbrengen van een bovenafdichting. In Zuid-Holland zijn er geen stortplaatsen die voor duurzaam stortbeheer in aanmerking komen. Vanwege de mogelijk grote impact op de nazorg in de toekomst is Zuid-Holland echter wel inhoudelijk betrokken bij deze ontwikkeling.

7.2 Wat is de rol van de provincie?

De provincie heeft de wettelijke taak om de nazorg van gesloten stortplaatsen uit te voeren. Deze taak is verdeeld in de pre-nazorgfase en de nazorgfase (gaat in na sluiting van de stortplaats).

Pre-nazorgfase

Goedkeuren nazorgplan: De exploitant van een stortplaats moet op grond van de regeling een nazorgplan ter goedkeuring aanbieden aan GS. Het nazorgplan wordt getoetst aan de checklist nazorg. In de Wm is voor het goedkeuringsbesluit een uiterste termijn opgenomen: het plan is van rechtswege goedgekeurd als GS niet binnen dertien weken een besluit hebben genomen. Zuid-Holland wil dit nazorgplan ongeveer eenmaal per vijf jaar laten actualiseren.

Risicoanalyse: In verband met de provinciale verantwoordelijkheid voor de nazorg, is het van belang een zorgvuldige risicoanalyse te maken. De risicokosten worden verwerkt in het te berekenen doelvermogen. Dat is het kapitaal dat aanwezig dient te zijn bij de aanvang van de nazorg. De (in principe eeuwigdurende) wettelijke verantwoordelijkheid voor de nazorg van stortplaatsen gaat gepaard met relatief grote financiële belangen (omvang fonds nu circa 57 miljoen euro). Als in de toekomst blijkt dat het fonds niet toereikend is, is de provincie verantwoordelijk voor de financiële gevolgen. Het is niet mogelijk om in dat geval alsnog aan te kloppen bij de exploitant van de stortplaats. Daarom is het belangrijk een zorgvuldige inschatting te maken van de technische risico's en de financiële vertaling hiervan. Vanwege de strijdige financiële belangen is er doorgaans veel discussie tussen de exploitant en de provincie.

Berekenen doelvermogen: Het goedgekeurde nazorgplan is de basis voor de berekening van het doelvermogen. Dit doelvermogen wordt berekend met het rekenmodel RINAS dat inhoudelijk is afgestemd op de checklist nazorg. PS stellen het doelvermogen vast.

Eindinspectie: Voordat de stortplaats gesloten wordt, laat de provincie een eindinspectie uitvoeren. Sluiting kan pas plaatsvinden als daaruit is gebleken dat de exploitant aan alle Wm-vergunningvoorschriften heeft voldaan.

Afgifte sluitingsverklaring: Een besluit over de afgifte van een sluitingsverklaring nemen GS als de stortplaats overeenkomstig de regelgeving is afgewerkt en nadat de eindinspectie is afgerond.

Beheer nazorgfonds stortplaatsen: Het nazorgfonds heeft een dagelijks bestuur, bestaande uit de gedeputeerden Financiën en Milieu. Het fondsbestuur overlegt tweemaal per jaar met de exploitanten van de Zuid-Hollandse stortplaatsen over de rekening en de begroting van het fonds. In dit overleg komen ook organisatorische en beleidsmatige onderwerpen rond nazorg aan de orde. Jaarlijks beziet het bestuur of een belastingheffing per stortplaats noodzakelijk is om het vastgestelde doelvermogen te bereiken.

Nazorgfase

Aansturen uitvoeren nazorg: De nazorgwerkzaamheden worden aanbesteed. De provincie stuurt de werkzaamheden in eigen beheer aan. De kosten komen ten laste van het nazorgfonds.

Nazorgplan actualiseren: Eenmaal per vijf jaar actualiseert de provincie de nazorgplannen en berekent een doelvermogen. Hiermee blijft de uitvoering van de nazorg actueel en kan berekend worden of de voorziening in het nazorgfonds nog toereikend is.

PMV-ontheffing en vergunning Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht): Als de stortplaats na de sluiting een nieuw gebruik krijgt, geven GS een omgevingsvergunning of een PMV-ontheffing af. Daarin hebben GS beoordeeld of het nieuwe gebruik gevolgen heeft voor de nazorg. Als dat zo is, worden passende maatregelen voorgeschreven.

7.3 Wat gaan we concreet doen?

- De nazorgwerkzaamheden op de gesloten stortplaatsen worden uitgevoerd overeenkomstig de goedgekeurde nazorgplannen. De stortplaatsen DOP-NOAP in Rotterdam, baggerdepot Braassemermeer, baggerdepot Woudhoek in Schiedam, DOP-Noordzeeweg in Rotterdam en Hoge Bergse Bos in Lansingerland zijn gesloten.
- De goedkeuring van de nazorgplannen en de sluitingsverklaringen van de niet-gesloten stortplaatsen C2-deponie te Rotterdam, VGM te Rotterdam, Derde Merwedehaven en Crayestein West te Dordrecht, de Put van Cromstrijen en de Slufter in Rotterdam worden binnen de proceduretijd van 13 weken afgerond na indiening van de plannen (Zie voor de te verwachte termijn van indienen van nazorgplannen en verlenen van sluitingsverklaringen de tabel).
- Bij de sluiting van een stortplaats bepaalt een provinciale eindinspectie of de stortplaatsexploitant voldaan heeft aan alle vergunningvoorschriften.
- Nadat het ministerie van I&M de nazorgregeling heeft geëvalueerd, nemen GS een standpunt in ten behoeve van een IPO-reactie.

Tabel en kaart: Stortplaatsen Wet milieubeheer Zuid-Holland

Naam	plaats	soort	Oppervlakte (ha)	sluiting
Braassemmermeer	Jacobswoude	bagger	35	2002
DOP-NOAP	Rotterdam	verontreinigde grond	39	2009
DOP-Noordzeeweg	Rotterdam	verbrandingsassen	3	2012
Woudhoek	Schiedam	bagger	1	2012
Hoge Bergse Bos	Lansingerland	bagger/puin	100	2015
C2-deponie	Rotterdam	chemisch afval (C2)	5	2016
Crayestein-west	Dordrecht	bedrijfsafval	7	2019
Derde Merwedehaven	Dordrecht	bedrijfsafval	60	2023
VGM	Rotterdam	bedrijfsafval (C3)	19	2043
Put van Cromstrijen	Cromstrijen	bagger	188	2045
Slufter	Rotterdam	bagger	270	2103

8 Herontwikkeling voormalige stortplaatsen

In dit hoofdstuk ontvouwen we onze plannen met voormalige stortplaatsen; wij willen deze plaatsen zo veel mogelijk meenemen in een gebiedsontwikkeling.

8.1 Achtergrond

We onderscheiden twee soorten stortplaatsen: voormalige stortplaatsen en Wet milieubeheer stortplaatsen. Bij voormalige stortplaatsen is het storten van afvalstoffen voor of op 1 september 1996 beëindigd. Deze moeten worden onderscheiden van de stortplaatsen die na deze datum nog wel open zijn, de Wet milieubeheer stortplaatsen. Hierbij gaat het overigens slechts om een beperkt aantal. Voor deze stortplaatsen geldt een nazorgfonds waaruit de nazorg kan worden betaald. Voor de voormalige stortplaatsen is er geen nazorgfonds.

Ondanks het feit dat de voormalige stortplaatsen in de meeste gevallen aansluiten bij de Wet bodembescherming (Wbb), vallen ze, wat betreft het stortlichaam, niet onder deze wet. Het stortlichaam is namelijk geen bodem maar afval en de Wbb is enkel van toepassing op de bodem. In dat verband dienen de voormalige stortplaatsen te worden onderscheiden van verontreinigde bodemlocaties. De overeenkomst is dat ze beide ernstig zijn verontreinigd. Voor de voormalige stortplaats bestaat echter geen wettelijke regeling, terwijl voor een locatie die ernstig is verontreinigd, de Wbb geldt.

Volgens een recente voorlopige verkenning liggen er in de hele provincie circa 1088 voormalige stortplaatsen die groter zijn dan 0,1 hectare. In totaal gaat het om 4108 hectares, ongeveer de helft van de gemeente Den Haag. Deze stortplaatsen worden niet altijd in een gebiedsontwikkeling meegenomen. Dan worden mogelijk kansen gemist omdat ruimte en grond in de provincie Zuid-Holland per definitie schaars zijn. Op deze manier wordt de grond niet op de meest optimale wijze gebruikt. Bovendien blijven deze voormalige stortplaatsen te boek staan als gevallen van ernstige bodemverontreiniging die wachten op het moment dat ze ooit in de toekomst een keer in de ontwikkeling van een bepaald gebied worden meegenomen. Tot die tijd is er ondanks de ernstige verontreiniging sprake van een beperkt bodemrisico.

Bestaande projecten

In 2015 is de provincie een project gestart om een beter zicht te krijgen op het totale aantal voormalige stortplaatsen in Zuid-Holland. Tevens inventariseren we van deze voormalige stortplaatsen de belangrijkste kenmerken. Denk daarbij aan ligging/contour, gemeente, oppervlakte, huidige gebruik, resultaat bodemonderzoek, in hoeverre een sanering is uitgevoerd en of er een beschikking Wbb is (indien behandeld als Wbb-locatie). Ook kijken we nog naar de bestemming van de locatie en omgeving, ligging in bestaand stads- en dorpsgebied, de beschermingscategorie, aanwezigheid van een kwaliteitskaart en wie de eigenaar is van de locatie.

Verder is de provincie in 2015 een project gestart waarin betrokken eigenaren, projectontwikkelaar, exploitanten en particulieren zich via internet op de hoogte kunnen stellen van essentiële informatie over voormalige stortplaatsen. Niet alleen regelgeving komt hier aan bod maar ook het bestaande - overigens beperkte - beleid van de provincie over dit onderwerp. Een belangrijk onderdeel is benoemen van herontwikkelingsdoelen voor voormalige stortplaatsen. Uitgaande van deze doelen gaan we vervolgens in op de kansen voor herontwikkeling. Als voorbeeld beschrijven we enige reeds

uitgevoerde herontwikkelingen meer in detail. Deze voorbeelden zijn bedoeld om betrokkenen te verleiden de voormalige stortplaatsen mee te nemen in de gebiedsontwikkeling.

Ontwikkelingen

De provincie wil de voormalige stortplaatsen zo vroeg mogelijk en op een realistische wijze meenemen in de besluitvormingsprocessen van een gebiedsontwikkeling. Het mes snijdt daardoor aan twee kanten: een efficiënter gebruik van de ruimte (dit haakt aan bij 'slim ruimtegebruik') en/of voorkomen of beperken van milieurisico's en eventuele nazorgkosten.

De provincie heeft de herontwikkeling van voormalige stortplaatsen aan de markt overgelaten. Zij wil deze ontwikkeling stimuleren maar hiervoor geen specifiek beleid maken. Door de economische crisis echter is de vraag naar bouwgrond afgenomen. Hierdoor is de kans op exploitatie vanwege bouwactiviteiten minder en wordt de financiering van een herontwikkeling een stuk lastiger. Daardoor is de kans op herontwikkeling van voormalige stortplaatsen ook afgenomen. Mogelijk zal dit na het aantrekken van de economie weer anders worden.

In het kader van de energietransitie is er vanuit de markt vraag naar gebieden waar eventueel een zonneakker gerealiseerd kan worden. Sommige voormalige stortplaatsen kunnen in aanmerking komen voor dit gebruik. Er zal echter wel een toets moeten plaatsvinden of de ruimtelijke inpassing mogelijk is.

8.2 Wat willen we bereiken in 2020?

We willen in 2020 het inzicht hebben in het aantal, de kenmerken en de ontwikkelkansen van de voormalige stortplaatsen. Door herontwikkelen van voormalige stortplaatsen wordt slimmer omgegaan met de ruimte (slim ruimtegebruik) en bovendien gaat het ook om een duurzamer gebruik van de ondergrond. Goede kansen voor herontwikkeling doen zich voor bij het gebruik van de voormalige stortplaatsen voor zonne-energie of andere vormen van duurzame energie. Ook kan gedacht worden aan de aanleg van kunstgrassportvelden. Deze kunnen tevens gebruikt worden als een afdeklag voor de stortplaats. Het is niet mogelijk het aantal stortplaatsen dat tot 2020 wordt herontwikkeld, in te schatten. Dit is namelijk afhankelijk van diverse externe factoren zoals de economische situatie en de specifieke plannen van een projectontwikkelaar. De inschatting kan dus vooralsnog niet SMART worden gemaakt.

8.3 Wat is de rol van de provincie?

De primair verantwoordelijke partij voor een voormalige stortplaats is de eigenaar van de grond. De rol van de provincie beperkt zich ertoe informatie over de herontwikkeling van voormalige stortplaatsen aan de betrokkenen aan te bieden. De markt dient vervolgens de herontwikkeling zelf op te pakken. De provincie werkt zoveel mogelijk samen met andere overheden, zoals de omgevingsdiensten en gemeenten.

8.4 Wat gaan we concreet doen?

- In 2016 stellen we actuele informatie op internet beschikbaar over de kansen voor herontwikkeling van voormalige stortplaatsen. Ter ondersteuning wordt een helpdesk ingericht en is een interne leidraad beschikbaar voor de afhandeling van vragen.
- De accounthouders (dit zijn de ambtenaren die contact met de gemeenten onderhouden voor de ruimtelijke ordening in een bepaald gebied) kunnen de informatie uit de (interne) leidraad gebruiken wanneer er vragen worden gesteld over de herontwikkeling van stortplaatsen. De accounthouders (her)kennen in hun gebied ook de stortlocaties die in aanmerking komen voor een herontwikkeling of meegenomen dienen te worden in een gebiedsontwikkeling.

9 Beter benutten natuurlijke bodemkwaliteiten

In dit hoofdstuk leggen we kort uit hoe we de samenhang tussen natuurlijke bodemkwaliteiten en maatschappelijke opgaven kunnen versterken.

9.1 Achtergrond

Onder natuurlijke bodemkwaliteiten verstaan we draag-, regulatie-, productie- en informatiefuncties van bodem en ondergrond (zie tabel op pagina 37). De natuurlijke bodemkwaliteiten zijn van invloed op thema's als biodiversiteit, bodemdaling, drinkwaterwinning, bodemverdichting en identiteit van het Zuid-Hollandse landschap. Zij zijn, naast chemische bodemkwaliteiten (zoals toegelicht in hoofdstuk 5 t/m 8), van groot belang voor diverse maatschappelijke opgaven zoals duurzame landbouw, natuurontwikkeling, klimaatadaptatie, groene groei, en ruimtelijke kwaliteit. Processen en kringlopen in het bodem- en watersysteem zijn immers onlosmakelijk verbonden met deze opgaven (ecosysteemdiensten). De bodematlas maakt die verbinding inzichtelijk.

De provincie Zuid-Holland streeft naar groei waarbij economische, sociale en ecologische waarden in balans zijn (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019). In dat verband bieden de ecosysteemdiensten houvast bij het beter benutten van de natuurlijke bodemkwaliteit.

9.2 Wat willen we bereiken in 2020?

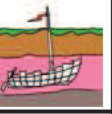

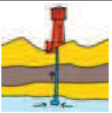

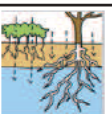
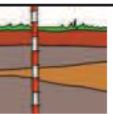

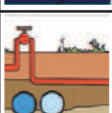
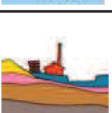
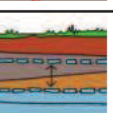

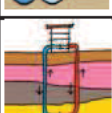
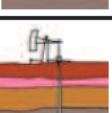
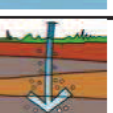
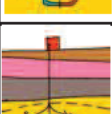
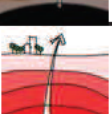
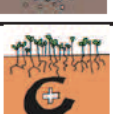
De huidige natuurlijke kwaliteiten van bodem en ondergrond zijn tenminste behouden en zijn waar mogelijk verbeterd. Bij maatschappelijke opgaven worden ze meegewogen. Natuurlijke bodemkwaliteiten worden algemeen (h)erkend als integraal onderdeel van duurzame landbouw, natuurontwikkeling, klimaatadaptatie, groene groei en ruimtelijke kwaliteit.

9.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie activeert, stimuleert en regisseert samen met actoren een beter gebruik van natuurlijke bodemkwaliteiten. De provincie benut daarbij kansen in programma's, agenda's en in de Zuid-Hollandse praktijk.

9.4 Wat gaan we concreet doen?

- Bij belangrijke gebiedsontwikkelingen formuleren we concrete bodemambities in agenda's, programma's en ruimtelijke plannen.
- Wij zetten ons instrumentarium in om natuurlijke bodemkwaliteiten beter te kunnen benutten.
- Wij bevorderen kennisontwikkeling binnen landelijke en provinciale verkenning- en onderzoeksprogramma's en kennisuitwisseling in netwerken.

Draag kwaliteiten		Productie kwaliteiten		Regulatie kwaliteiten		Informatie kwaliteiten	
	Draagkracht om te bouwen		Gewasproductie		Schone en veilige bodem		Archeologische waarden
	Ondergronds bouwen		Voorraad drinkwater		Levende bodem		Aardkundige waarden
	Kabels, leidingen en riolering		Voorraad grondwater		Stabiele bodem		Landschappelijke diversiteit
	Buisleidingen		Voorraad delfstoffen		Waterbergende bodem		Ecologische diversiteit
	Warmte/koude opslag		Voorraad fossiele energie		Waterfilterende bodem		
	Opslag van stoffen		Geothermie		Koolstof bindende bodem		

10 Verantwoorde winning fossiele brandstoffen

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe we onze marginale rol bij vergunningverlening en winning van fossiele brandstoffen actiever hopen te maken.

10.1 Achtergrond

Fossiele energie (gas en olie) is een belangrijke bron voor de energievoorziening in Nederland en zal dat voorlopig blijven in de transitie naar duurzame energie. Ook is een discussie gaande over de wenselijkheid gas en olie te winnen uit schalielagen. Dit is een maatschappelijk zeer gevoelig onderwerp. De provincie Zuid-Holland heeft zich tegen het boren naar schaliegas uitgesproken.

Gas- en oliewinning - zeker schaliegas en -oliewinning - kan een sterke invloed hebben op de leefomgeving bij de winlocaties (ruimtelijke kwaliteiten, landschap, milieuhygiëne). Desondanks spelen deze aspecten een beperkte rol bij de locatiekeuze en vergunningverlening op grond van de Mijnbouwwet. De Mijnbouwwet is een marktordeningswet en het toetsingskader is beperkt tot technische en economische aspecten. De provincie heeft - mede door dat toetsingskader - een geringe invloed op de vergunningverlening voor deze mijnbouwactiviteiten, terwijl het wel zinvol is de provinciale belangen in te brengen. Aspecten van regionale en lokale ruimtelijke inpassing, veiligheid, milieuhygiëne komen echter pas aan de orde bij de vervolgbesluitvorming. De provincie heeft daardoor beperkte mogelijkheden de keuze voor een winlocatie te beïnvloeden.

De ministers van Economische Zaken (EZ) en Infrastructuur en Milieu (I&M) stellen momenteel een Rijksstructuurvisie Ondergrond op die mede betrekking heeft op fossiele energiewinning.

10.2 Wat willen we bereiken in 2020?

Bij beleidskeuzes over winning van fossiele energie houden we al bij het begin van een proces rekening met nut en noodzaak, veiligheid, milieuhygiënische randvoorwaarden en regionale en lokale ruimtelijke belangen. Dat geldt zowel voor beleidskeuzes in algemene zin (wel of geen winning van fossiele energie) als bij keuzes voor een concrete locatie. De principes van de bodemladder worden hierbij toegepast.

10.3 Wat is de rol van de provincie?

De formele rol van de provincie bij vergunningenprocedures voor olie- en gaswinning is beperkt. Vergunningverlening vindt met name plaats op landelijk niveau (ministerie van EZ, op grond van de Mijnbouwwet) en gemeentelijk niveau (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) en Wet milieubeheer (Wm)). De provincie heeft, zoals gezegd, een adviesrecht voor opsporing- en winningvergunningen, dat door het beperkte toetsingskader van de Mijnbouwwet alleen betrekking kan hebben op technische en economische aspecten. Deze advisering is overgedragen aan de Omgevingsdienst Haaglanden (ODH). Daarnaast heeft de provincie haar gebruikelijke 3D-instrumentarium bij aanpassing van een bestemmingsplan en de mogelijkheid om zienswijzen in te dienen in overige vergunningprocedures.

10.4 Wat gaan we concreet doen?

- De provincie wil het toetsingskader van de Mijnbouwwet verbreden en haar adviesrol versterken. Zo kan zij haar decentrale - ruimtelijke - belangen op een adequate wijze betrekken bij locatiekeuzes voor mijnbouwactiviteiten. Daarom zal zij participeren in de IPO-samenwerking die tot doel heeft te lobbyen voor aanpassing van de mijnbouwregelgeving en over dit thema overleg te voeren met het ministerie van EZ en de Tweede Kamer. Via het IPO zal ook de afstemming met andere koepels (Vereniging van Nederlandse Gemeenten en Unie van Waterschappen) worden gezocht.
- De provincie levert input voor de (ontwerp) Rijksstructuurvisie Ondergrond, onder meer om haar belangen rond fossiele energiewinning te behartigen, zowel in IPO-verband als individueel. In de eerste helft van 2016 zal dit proces leiden tot een ontwerp-structuurvisie Ondergrond en een PlanMER (milieueffectrapportage). De eventuele winning van schaliegas zal overigens onderdeel uitmaken van dit proces.
- De provincie ontwikkelt een beleidsstrategie om in een vroegtijdig stadium en meer proactief de dialoog op te zoeken met betrokken partijen in gebieden waar initiatieven voor gas- of oliewinning ontstaan.
- De mogelijk veranderende rol van de provincie in de vergunningprocedure (breder toetsingskader en actievere betrokkenheid) zal betekenis hebben voor de formele advisering op grond van de Mijnbouwwet. Vanuit die veranderende positie vindt in 2016 een heroriëntatie plaats op de overdracht van deze taak naar de ODH.
- De provincie voert twee keer per jaar overleg met olie- en gasbedrijven in Zuid-Holland (NAM en Vermilion) over ontwikkelingen in die bedrijven.

11 Benutting ondergrond voor duurzame energie

In dit hoofdstuk vertellen we meer over de mogelijkheden die er zijn om bodem en ondergrond te benutten voor respectievelijk de opslag en winning van duurzame energie.

11.1 Achtergrond

Hoewel fossiele bronnen voorlopig nog belangrijk zullen blijven in de energievoorziening, streeft de provincie naar een verhoging van het percentage hernieuwbare energie van vier naar tien procent, inclusief het gebruik van fossiele restwarmte. De provincie zal voor dit doel een energieagenda 2016-2020 opstellen. De gewenste verhoging wordt echter bemoeilijkt doordat de energieprijzen (olie, kolen) de laatste jaren zijn gedaald, waardoor maatschappelijke partners minder geneigd zijn in hernieuwbare energie te investeren. In het licht van beleid en regelgeving kunnen bodem en ondergrond desondanks - als het om warmte/koudelevering gaat - de komende jaren een bijdrage aan de beoogde verhoging leveren. Dit kan door een toename in de toepassing van bodemenergiesystemen en aardwarmte-installaties. En ook door ondergrondse netwerken aan te leggen die warmte dan wel koude distribueren. Bij het installeren van deze systemen in de bodem is het wel zaak het aanwezige ecosysteem te beschermen, zodat sprake is van duurzame benutting.

11.1.1. Waar staan we nu?

Bodemenergie

Inmiddels heeft de provincie voor bodemenergiesystemen (warmte-koudeopslag en recirculatiesystemen) ruim vijfhonderd vergunningen verleend. We streven daarbij naar het planmatig en duurzaam benutten van de ondergrond, onder andere door bodemenergieplannen te ontwikkelen en uit te voeren. Het toetsingskader vergunningverlening bodemenergie is het afgelopen jaar geëvalueerd. Er zijn minder plannen ontwikkeld dan verwacht en slechts één plan is vastgesteld. Enerzijds is de economische crisis daar debet aan, anderzijds ervoeren betrokken partijen het toetsingskader als te uitgebreid. Daarnaast wordt op het ogenblik één proefproject uitgevoerd van energieopslag onder hogere temperaturen dan gebruikelijk. Voordeel van deze hogere temperatuur is dat meer energie in de bodem kan worden opgeslagen, nadeel zou kunnen zijn dat de bodemecologie en -chemie worden aangetast.

Aardwarmte (geothermie)

Wat betreft geothermie zijn eind 2015 in Zuid-Holland zes installaties in bedrijf (alle in de glastuinbouw), waarbij de gewonnen warmte in één geval wordt gedistribueerd naar gebouwen met andere functies in de lokale omgeving. Enkele van deze systemen functioneerden in het recente verleden niet goed; deze problemen zijn met behulp van (onder andere) de provincie opgelost. Verder leverde een installatie in Den Haag warmte aan woningen, maar deze is vanwege rentabiliteitsproblemen voorlopig uit bedrijf genomen. Naast deze installaties zijn er in Zuid-Holland bij het Rijk voor 37 gebieden opsporingsvergunningen aangevraagd. Zuid-Holland is in Nederland koploper op het gebied van aardwarmte, met ruim de helft van alle gerealiseerde projecten, en ongeveer 50% van de aangevraagde opsporingsvergunningen.

Warmtenetwerken

Hierbij geeft de provincie prioriteit aan de zogenoemde warmterotonde, waarbij op termijn warmte uit een groot aantal bronnen (bijvoorbeeld restwarmte uit de Rotterdamse haven) wordt gebruikt in het

stedelijk gebied en het glastuinbouwgebied van Zuid-Holland Voor de westelijke tak (het gebied Rotterdam-Westland-Den Haag) voerden de provincie en andere partijen in 2015 een verkenning uit, waarbij verschillende tracés zijn vergeleken en een voorkeursvariant is vastgesteld.

11.2 Wat willen we bereiken in 2020?

Bodemenergie

- In 2020 functioneren zoveel bodemenergiesystemen dat de huidige energieproductie verdriedubbeld is. Om dit resultaat te bereiken zijn (onder andere) meer bodemenergieplannen opgesteld en uitgevoerd. Op basis van een evaluatie is een betere beleidsregel vastgesteld, waarbij de vigerende beleidsregel werd uitgebreid met enkele essentiële punten uit het oude toetsingskader vergunningverlening bodemenergie.
- De vernieuwde beleidsregel sluit bovendien naadloos aan bij de overige omgevingsregelgeving voor duurzaam gebruik van bodem en ondergrond.
- Ook zijn in 2020 proefprojecten bij hogere temperaturen dan gebruikelijk uitgevoerd, omdat hiermee een grotere energieopslag kan worden gerealiseerd. De resultaten van deze projecten hebben hun weerslag op ons beleid.

Aardwarmte

- In 2020 zijn er meer aardwarmte-installaties waardoor de huidige energieproductie meer dan verdubbeld is. En is duidelijk geworden in hoeverre - naast de waterlagen uit het Onderkrijt - ook diepere lagen (Trias) en ondiepere lagen (Bovenkrijt) voldoende warmte bevatten om te benutten.
- Ook is duidelijk geworden in hoeverre aardwarmte na te zijn gewonnen, weer tijdelijk in de ondergrond kan worden opgeslagen (bijvoorbeeld tijdens de zomerperiode).
- Verder is de regelgeving (Mijnbouwwet, Omgevingswet) aangepast, zodat we als provincie het belang van aardwarmtewinning en onze gebiedsbelangen beter kunnen afwegen (bijv. Natura2000-gebieden).

Warmtenetwerken

- Via de warmterotonde benutten we in 2020 een hoeveelheid restwarmte (die nu nog wordt weg gekoeld) en aardwarmte voldoende voor ruim 350.000 woningen en duizend hectare glas). Hernieuwbare bronnen zijn aan dit netwerk gekoppeld.

11.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie streeft naar een regionale ruimtelijke afstemming van vraag naar - en aanbod van - energie. Voor de meest gebruikte energievorm (warmte) heeft zij het initiatief genomen tot de oprichting van een programmabureau. Hierin werken inmiddels 30 publieke en private partijen samen. Dit bureau ondersteunt gemeenten bij het maken van zogenoemde warmte/koudekaarten, waar die vraag naar en aanbod van warmte/koude aan de orde komt. Vervolgens ontwikkelen provincie en gemeenten gezamenlijk beleid om vraag en aanbod op elkaar aan te laten sluiten, bijvoorbeeld op het gebied van bodemenergie, aardwarmte of restwarmtesystemen.

Indien een initiatief in de regio leidt tot het inzicht dat het nuttig is bodemenergie tot speerpunt te maken, is het verstandig de provincie te betrekken bij de opstelling van het plan aangezien de provincie bevoegd gezag is voor het verlenen van vergunningen voor open bodemenergiesystemen.

Daarna legt de initiatiefnemer het ontwerp -bodemenergieplan voor aan de provincie. GS leggen het plan, als het aan de beleidsregels voldoet, juridisch vast. Hierdoor kan de Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) het bodemenergieplan bij de vergunningverlening van bodemenergiesystemen gebruiken.

Wat restwarmte betreft, bevorderen en ondersteunen wij de ontwikkeling van de warmterotonde. Ook ondersteunen wij lokale (aard) warmteprojecten, al dan niet aan te sluiten op de warmterotonde.

11.4 Wat gaan we concreet doen?

- We begeleiden de opstelling van bodemenergieplannen: de ODH verzorgt de technisch - inhoudelijke inbreng. Het gaat hierbij ten minste om twee plannen in het Westland, één voor een bedrijventerrein en één voor een glastuinbouwgebied. Daarbij brengen we ook in kaart hoe bodemenergiesystemen eventueel in het eerste watervoerende pakket kunnen worden toegepast. Ook is een plan in Dordrecht in ontwikkeling.
- In 2016 treedt de nieuwe 'beleidsregel open bodemenergiesystemen in bodemenergieplannen Zuid-Holland' in werking. Hiervoor wordt het toetsingskader vergunningverlening bodemenergie (2011) ingetrokken en de vigerende beleidsregel (2014) aangepast.
- We laten in 2016 een toekomstverkenning uitvoeren naar de bodemenergie in Zuid-Holland. Uit deze verkenning moet blijken hoe wij de provinciale ambitie voor bodemenergie kunnen realiseren.
- We nemen deel aan de nationale evaluatie van het Wijzigingsbesluit bodemenergiesystemen.
- We starten enkele proefprojecten voor energieopslag bij hogere temperaturen dan gebruikelijk (naast het bestaande experiment). In 2016 onderzoekt TNO, in opdracht van de provincie, de mogelijkheid van het opslaan van restwarmte op een nader te bepalen locatie.
- We onderzoeken de tijdelijke opslagmogelijkheden in de ondergrond voor aardwarmte, restwarmte of warmte afkomstig uit duurzame elektriciteit ("power to heat").
- We actualiseren in 2016 de potentieel studie geothermie in Zuid-Holland (2009) waarbij duidelijk wordt in hoeverre de diepere en ondiepere lagen (dan gebruikelijk) voor de levering van aardwarmte kunnen worden benut.
- We werken de verkenning warmterotonde-west uit tot een businesscase met de intentie dat de betrokken partijen in 2016 een bestuursconvenant kunnen ondertekenen. Ook voor de warmterotonde-oost wordt een verkenning uitgevoerd.
- We bevorderen en ondersteunen de voorbereiding van tenminste tien (aard)warmteprojecten.

12 Beter gebruik ondergrond voor kabels en leidingen

We nemen als provincie het initiatief tot een meer gestructureerde, toekomstbestendige infrastructuur van de bodem: kabels en leidingen komen in een vroeg stadium voor in de plannen.

12.1 Achtergrond

Het ondergrondse netwerk zal de komende jaren intensiever en anders worden gebruikt. Denk hierbij aan het veranderde netwerk dat nodig is voor de energietransitie. Ook zien we steeds vaker dat bovengrondse netwerken ondergronds verdwijnen. Als provincie willen we hierop anticiperen. De stroken langs provinciale wegen zijn immers belangrijke corridors van kabels en leidingen. Bij de aanleg van ondergrondse infrastructuur is veelal geen ruimtelijke structurering aangebracht, waardoor de ondergrond een wirwar van ondergrondse infrastructuur is geworden. De aanwezigheid van kabels en leidingen is een steeds groter wordende belemmering, het risico en/of eventuele verlegging daarvan een grote kostenpost bij gebiedsontwikkeling. Er kan grote winst behaald worden door slimmer om te gaan met de (schaarse) ruimte voor ondergrondse infrastructuur. Dit kan worden bereikt door de (toekomstige) kabels en leidingen vroegtijdig in een planproces mee te nemen. Daarbij is een goede samenwerking tussen netbeheerders onderling en met de gebiedspartners nodig.

12.1.1 Waar staan we nu?

Voor het bevorderen van de samenwerking met de netbeheerders heeft de provincie in 2013 het Strategisch Overleg Platform Kabels en Leidingen (SOP) opgericht. De meeste netbeheerders zijn bij het SOP aangesloten. Samen met hen heeft de provincie afgelopen jaar gekeken naar de mogelijkheden voor structurele informatie-uitwisseling over planning, beheer, onderhoud en vervanging. De provincie gaat hiervoor de meerjaren programmering van infrastructuurprojecten grafisch (op digitale kaart) weergeven. De verwachting is dat deze in 2016 beschikbaar is. De netbeheerders kunnen dan eenvoudig zien waar de komende jaren in Zuid-Holland wordt gewerkt aan de weg. Daarbij worden de netbeheerders vroegtijdig bij een project/trajectstudie betrokken. Uit het klantenonderzoek dat dit jaar is uitgevoerd, blijkt dat de samenwerking met netbeheerders sterk is verbeterd.

In 2015 is een pilot bij N213 gestart, waar de provincie, samen met de netbeheerders en Centrum Ondergronds Bouwen (COB), heeft gekeken naar de mogelijkheden om efficiënt met de ondergrondse ruimte om te gaan. Het ziet ernaar uit dat kabels en leidingen gebundeld in een tunnel komen te liggen.

Op dit moment is er nog geen duidelijk beeld van wat exact nodig is aan (bovenregionale) ondergrondse infrastructuur om ook in de toekomst te anticiperen op bovengrondse ontwikkelingen en behoeften (maatschappelijke trends). Al lopen er vanuit de energietransitie - zie ook hoofdstuk 11 - onderzoeken naar de inzet van een ondergronds warmtenetwerk.

12.2 Wat willen we bereiken in 2020?

- Ondergrondse infrastructuur is verankerd in de ondergrondwijzer en wordt vroegtijdig in het ruimtelijk planproces meegenomen. Dit zorgt voor meer ruimtelijke structuur en bundeling van kabels en leidingen. Er wordt slim en efficiënt omgegaan met de (schaarse) ondergrondse ruimte.
- Structurele informatie-uitwisseling met netbeheerders over aanleg, beheer en onderhoud van de ondergrondse infrastructuur nabij provinciale wegen. Met als resultaat: minder opgebroken weg en kostenbesparing door afstemming werkzaamheden.
- De netwerken van de toekomst zijn inzichtelijker doordat maatschappelijke trends en de daarbij horende (strengere / andere) eisen aan de ondergrondse infrastructuur zijn verkend. De provincie anticipeert zo op de nieuwe netwerken.

12.3 Wat is de rol van de provincie?

Bij de provinciale (infrastructuur) projecten neemt de provincie het voortouw om, samen met netbeheerders en gebiedspartners, een meer gestructureerde en toekomstbestendige ondergrondse infrastructuur te ontwikkelen. Ook sluit zij met de netbeheerders overeenkomsten af inzake aanleg, beheer en onderhoud van kabels en leidingen.

De provincie zal aan de hand van de ondergrondwijzer gebiedspartners stimuleren om bij ruimtelijke ontwikkelingen de ondergrondse infrastructuur vroegtijdig mee te nemen in het planproces.

12.4 Wat gaan we concreet doen?

- We gebruiken, zoals gezegd, het SOP om met netbeheerders te komen tot structurele uitwisseling van informatie over aanleg, beheer en onderhoud van ondergrondse infrastructuur en provinciale wegen.
- We gaan in 2016 de meerjaren programmering infrastructuurprojecten op kaart zichtbaar maken, zodat deze informatie voor iedereen (in het bijzonder voor netbeheerders) digitaal beschikbaar is.
- We bundelen ter inspiratie de opgedane kennis en ervaring uit de pilot N213 in een zogenoemd inspiratiedocument. Deze pilot dient als voorbeeld voor andere infrastructuurprojecten.
- We verkennen de netwerken van de toekomst en maken inzichtelijk welke eisen maatschappelijke trends stellen aan de (toekomstige) ondergrondse infrastructuur. Voor dit doel wordt een brede projectorganisatie met gebied- en kennispartners opgericht die in 2016 operationeel is. Bij de oprichting wordt het interne Expertisenetwerk Kabels en Leidingen (EKL), het SOKL en het COB- platform Kabels en Leidingen actief ingezet.
- We nemen deel aan het landelijke kennis- en innovatieprogramma Bodem en Ondergrond (KIBO) bij het ministerie van I&M. Het Centrum Ondergronds Bouwen (COB) heeft een projectplan ingediend rondom het beheer en de toekomstige ontwikkeling van ondergrondse netwerken. Dit project sluit nauw aan bij onze kennisvragen.

13 Informatiebeheer bodem en ondergrond

In dit hoofdstuk onderstreept de provincie het belang van goed ontsloten, bruikbare en betrouwbare informatie omtrent bodem en ondergrond.

13.1 Achtergrond

Duurzaam gebruik van bodem en ondergrond bestrijkt een breed spectrum van benodigde informatie, vandaar ook het belang van digitaal goed ontsloten geo-informatie (ruimtelijke informatie). Met behulp daarvan kunnen belanghebbenden vorm geven aan gebruik van bodem en ondergrond.

De omgevingsdiensten verschaffen veel informatie over bodem en ondergrond. De informatie over de chemische bodemkwaliteit wordt ontsloten via de landelijke voorziening www.bodemloket.nl. Deze website geeft op geografische wijze aan waar bodemonderzoeken- en saneringen hebben plaatsgevonden. Het is van belang dat deze informatie wordt gewaarborgd.

Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020

In het convenant hebben partijen met elkaar afgesproken dat zij actief meewerken aan nieuwe ontwikkelingen om bodem- en ondergrondinformatie in brede zin te verzamelen, te beheren en te ontsluiten, zodat deze informatie voor een ieder toegankelijk wordt. De ontsloten informatie draagt zo bij aan de doelstellingen van een duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van de bodem en ondergrond.

Landelijke ontwikkelingen

Voor informatiebeheer zijn de volgende landelijke ontwikkelingen van belang:

1. De komst van de Omgevingswet voorziet in de oprichting van de Laan van de Leefomgeving met een Informatiehuis Bodem en Ondergrond. De verwachting is dat dit informatiehuis niet voor 2021 beschikbaar zal zijn.
2. Met ingang van 1 januari 2017 treedt de Wet basisregistratie ondergrond (BRO) in werking. De wet BRO wordt dé centrale database met publieke gegevens van de Nederlandse ondergrond. Het wordt dan mogelijk om bodem- en ondergrondgegevens via een digitaal loket op te vragen en aan te leveren. Bij voorbeeld over welke grondsoort waar voorkomt, over metingen van de grondwaterstand en over olie- en gasvoorraden in de diepe ondergrond. De BRO is, net als andere basisregistraties, bedoeld voor gebruik binnen en buiten de overheid en komt als 'Open Data' beschikbaar.
3. In 2009 is een Landelijk Register Grondwater (LGR) opgericht waarmee geleidelijk aan een landelijk dekkend informatiesysteem is ontstaan voor alle locaties van grondwaterwinning, grondwaterinfiltratie en bodemenergiesystemen. Het LGR is beschikbaar voor alle provincies, waterschappen en omgevingsdiensten.
4. In het najaar van 2015 heeft het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) de website Atlas Natuurlijk Kapitaal (ANK) gelanceerd. In deze atlas is te lezen waar ons natuurlijk kapitaal is en hoe we dit beheren en benutten.

13.2 Wat willen we bereiken in 2020?

Goed ontsloten, bruikbare en betrouwbare informatie die bijdraagt aan de doelstellingen van duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van bodem en ondergrond. Hieronder valt ook (beleids) informatie die voortkomt uit de taken die zijn overgedragen aan de omgevingsdiensten..

13.3 Wat is de rol van de provincie?

De provincie heeft een ondersteunende en stimulerende rol bij duurzaam gebruik van de bodem en ondergrond. Samen met de betrokken partijen draagt de provincie zorg voor de informatie bij ruimtelijke ontwikkelingen en beheer van de leefomgeving. De provincie richt zich vooral op bovenlokale en regionale informatie.

De provincie is opdrachtgever voor de omgevingsdiensten bij de uitvoering van een aantal provinciale taken, waaronder informatiebeheer bodem en ondergrond

13.4 Wat gaan we concreet doen?

- Provincie en omgevingsdiensten onderzoeken samen aan welke eisen de bodeminformatiesystemen van alle omgevingsdiensten, op grond van de toekomstige Omgevingswet, moeten voldoen.
- In 2016 stellen we bodeminformatie in de Staat van Zuid-Holland beschikbaar op internet: kaartjes met daarop het aantal en de grootte van de voormalige stortplaatsen in Zuid-Holland.
- De provincie ontwikkelt een bodematlas die een rol speelt bij duurzaam gebruik van bodem en ondergrond. Het gaat daarbij om ontsluiting van (regionale) bodeminformatie. De provincie koppelt deze atlas aan de landelijke Atlas Natuurlijk Kapitaal.
- Samen met de provincie ontwikkelt DCMR het Milieu Informatiemanagement, waaronder een bodemmodule.
- Wij zullen deze convenantsperiode actief deelnemen en bijdragen leveren aan de Laan van de Leefomgeving en het Informatiehuis Bodem en Ondergrond.
- Wij zullen - in nauwe afstemming met de omgevingsdiensten - actief deelnemen aan het landelijke project BIDON (Bodem Informatie Delen tussen Overheid en Netbeheerders).

Bijlage 1: Indicatieve begroting werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020

Onderwerp	2016	2017-2020	Totaal	
Aanpak spoed	€ 2.400.000	€ 11.500.000	€ 13.900.000	
Nazorg	€ 630.000	€ 3.300.000	€ 3.930.000	
Stichting Bodembeheer Krimpenerwaard	€ 1.000.000	€ 2.000.000	€ 3.000.000	
Onderzoeksagenda Bodem	€ 300.000	€ 1.200.000	€ 1.500.000	
Bodeminformatiesystemen	€ 0	€ 1.000.000	€ 1.000.000	
KRW	€ 0	€ 2.000.000	€ 2.000.000	
Diffuse spoed		€ 4.000.000	€ 4.000.000	
EMK-terrein	€ 1.500.000		€ 1.500.000	
Apparaatskosten DCMR	€ 480.000	€ 1.920.000	€ 2.400.000	
Gebiedsgericht grondwaterbeheer		€ 2.000.000	€ 2.000.000	
Hollandsche IJssel	€ 500.000	€ 2.500.000	€ 3.000.000	
Totaal	€ 6.810.000	€ 31.420.000	€ 38.230.000	

Toelichting op de begroting:

1. De begroting voor de onderdelen spoed én nazorg is gebaseerd op de werkplannen Spoed en Nazorg van de omgevingsdiensten;
2. Wat betreft de bodemsaneringen wordt uit budget bodem alleen de aanpak spoed bekostigd. Het gaat om de DUB- locaties en de vangnet locaties (zie hoofdstuk 5.1). Andere gevallen van saneringen (van ernstig tot minder ernstig) worden conform het provinciaal beleid niet door de provincie bekostigd.
3. Actieve nazorg bekostigen wij als de provincie, op basis van de Wet bodembescherming, daar in het verleden verantwoordelijk voor was (zie hoofdstuk 5.2).
4. De onderdelen Diffuse spoed en Kaderrichtlijn Water zijn financieel nog niet uitgekristalliseerd. Bij beide onderdelen lopen nu nog onderzoeken. De uitkomsten van deze onderzoeken (omvang probleem) en vervolgens ons beleid bepalen straks onze financiële inzet. De verwachting is dat eind 2016 hierover meer duidelijkheid bestaat.
5. EMK-terrein is een bestuurlijke toezegging van GS.

Dwarsdoorsnede: Hoeksche Waard - Lekkerkerk

